

פרויקט מעקב תקשורת

לקרוא בין השורות

מדריך ישראלי-פלסטיני
לקריאה ביקורתית של תקשורת

2009

פרויקט מעקב תקשורת

לקרוא בין השורות

מדריך ישראל-פלסטיני
לקריאה ביקורתית של תקשורת

2 0 0 9

מחקר וכתובה:

שירי אירם ועופר ולודבסקי (קשב)

רוהאם נימרי (מפתאח)

פרויקט זה נעשה בסיוע קרן אנה לינד.
הדברים המופיעים בו אינם מייצגים בהכרח את עמדת הקרן.

פרויקט "מעקב תקשורת" ישראלי-פלסטיני הוא פרויקט ייחודי בתחום של מדיה וקונפליקט המנוהל מאז שנת 2004 במשותף על ידי הארגונים, "קשב" הישראלי ו"מפתאח" הפלסטיני. ייחודו של הפרויקט מתבטא בשיתוף הפעולה המתקיים בין שני ארגונים משני צדי קו העימות בעיצומו של עימות אלים, ובשימוש בכלים מתודולוגים מקוריים שפיתחו שני הארגונים במטרה לשנות דפוסי סיקור בעייתיים של הסכסוך בכלי התקשורת של שני הצדדים. המאמץ המשותף נועד להשפיע על התקשורת לשמור על איפוק והוגנות ולמתן תופעות של הטיה, הסתה, דה-הומניזציה ודה-לגיטימציה של הצד השני.

בתקופת הפרויקט ניהלה ישראל שני מבצעים צבאיים, אחד בלבנון ואחד ברצועת עזה, בהם נהרגו אלפי אזרחים פלסטינים ולבנונים, והתרחשו פיגועי התאבדות קשים של פלסטינים, בהם נהרגו עשרות ישראלים. בתקופה זו הציבה ישראל מצור על מנהיגי הפלסטינים יאסר ערפאת במוקטעה ברמאללה עד למותו, ישראל נסוגה באופן חד-צדדי מרצועת עזה, והחמאס השתלט עליה. למרות הנזקים והסבל ההדדי העצום ועל אף שתהליך השלום ספג מהלומות חוזרות וקשות, ורמת האמון בין העמים הגיעה לנקודת שיא שלילית, המשיכו שני הארגונים את הפרויקט המשותף כל אותה תקופה.

אין ספק, לא קיימת סימטריה בין הצדדים, וכן מאפייני התקשורת הישראלית והפלסטינית שונים. כלי התקשורת בישראל חזקים וטוענים למקצועיות ולאי-תלות. הציבור הישראלי הוא צרכן תקשורת כבד, בכל קנה מידה בינלאומי, ותפוצת העיתונות המודפסת והמשודרת גבוהה מאד.

התקשורת הפלסטינית חלשה וענייה יותר והיקף התפוצה שלה בציבור הפלסטיני מצומצם, באופן יחסי לעיתונות הישראלית. מרבית צרכני התקשורת הפלסטינים מושפעים דווקא מהתקשורת הערבית הבינלאומית, מרשתות הטלוויזיה הכלל ערביות הגדולות, כמו "אל-ג'זירה" ו"אל-ערביה". אין להתעלם גם מהשפעת הכיבוש הישראלי הנמשך בשטחים, הפוגע הן בחופש הפעולה של העיתונאים הפלסטינים, והן בחברה האזרחית בתחומי הרשות הפלסטינית.

דווקא לנוכח המשבר ביחסים בין העמים, ולמרות הפערים והעדר הסימטריה בין מדינת ישראל והרשות הפלסטינית ובין אמצעי התקשורת בשני הצדדים, אנו גאים בהצלחתנו להציג חוברת הדרכה מתודולוגית מוסכמת לקריאה "בין השורות" בכלי התקשורת. הפקה של פרויקט כזה לא היתה מתאפשרת ללא רמה גבוהה של אמון בין שני הארגונים, שנבנתה בשנים של עבודה משותפת בנסיבות של סכסוך דמים מתמשך, תוך עימות מתמיד עם אמונות ודעות מושרשות וכוחות פסיכולוגים-חברתיים רבי עוצמה הפועלים בשני הצדדים. אנו רואים בחוברת המשותפת הזו הישג גדול במאבק נגד שיבוש התודעה, למען יצירת סביבה תומכת אמון ושלוש באזורנו.

ד"ר לילי פיידו

מנכ"ל מפתאח – היוזמה הפלסטינית לקידום דיאלוג ודמוקרטיה

יזהר באר

מנכ"ל קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל

תוכן העניינים

7	מבוא
9	מפות התקשורת
9	מפת התקשורת הפלסטינית
11	מפת התקשורת הישראלית
15	כלים לקריאה ביקורתית של תקשורת
15	א. מיקום ובולטות
18	ב. התאמה בין כותרת לטקסט
21	ג. רטוריקה של כותרות ובחירת מילים
27	ד. הבניית אחריות
29	ה. מסגור עובדתי
33	ו. סמיוטיקה ויזואלית
37	סיכום

מבוא

אומות המצויות בסכסוך לאומי נוטות לאמץ נרטיבים המחזקים את צדקת מאבקן והמעצימים את תכונותיו וכוונותיו השליליות של הצד השני, כמו גם את אחריותו לסבל הנמשך ולהעדר פתרון. גם הסכסוך הישראלי-פלסטיני מסופר על ידי כלי התקשורת בשני הצדדים באופנים כאלה, לעתים אף כתמונת מראה, בה כל צד מציג סיפור הפוך. כך, למשל, מבליט הסיפור התקשורתי הפלסטיני את מציאות הכיבוש, שבעטיה הפלסטינים הם הקורבנות, את היותה של ממשלת ישראל כוחנית וסרבנית שלום, ואת אחריותה לאירועים האלימים באזור. מנגד, כלי התקשורת הישראליים מבליטים את יסוד האלימות והטרור שבהתנהלותם של הפלסטינים, את אי-רצונם או אי-יכולתם להגיע להסדר ואת היותם של הישראלים קורבן של סכסוך שלא הם אשמים בו. מעבר לתפיסות השונות ולהמשגה השונה בפרשנות המציאות, בעיקרו של דבר, מתגלים בשני הצדדים דפוסי סיקור דומים, היוצרים דה-לגיטימציה ודה-הומניזציה של הצד השני. דפוסי הסיקור הללו מגבירים את החשדנות ההדדית בשני העמים, מעצימים את גובה הלהבות ומקשים על מציאת פתרון.

הבנת ההשפעה העמוקה של התקשורת על התנהלות הסכסוך, הובילה את ארגון "קשב" הישראלי וארגון "מפתאח" הפלסטיני לפעול יחדיו, משני צידי קו העימות, במטרה לשנות את הדרך בה מוצג סיפור הסכסוך בשיח התקשורתי אצל שני העמים. זאת, תוך תקווה ששיתוף פעולה זה יוביל לסיקור מאוזן יותר, הוגן ורחב, שעשוי להוביל למציאות טובה יותר.

מדריך מעשי זה ללימוד קריאה ביקורתית של חומרים חדשותיים, הוא תוצר של שיתוף הפעולה הייחודי הנמשך ברציפות מאז שנת 2004. הוא מבוסס על פרויקט משותף, בו מנתח כל ארגון את הסיקור החדשותי בכלי התקשורת המרכזיים "בצד שלו", במטרה להשפיע על עיתונאים ועורכים לשנות דפוסי סיקור בעייתיים ומוטים.

למדריך זה שתי מטרות מרכזיות. האחת, לספק כלים לקריאה ביקורתית של תקשורת במובן הכללי של המושג. השנייה, לקדם קריאה ביקורתית של אמצעי התקשורת בהקשר הווקנרטי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. כאמור, כלי התקשורת בשני הצדדים שיחקו לאורך השנים תפקיד מסובך, ולאוו דווקא חיובי, בהתפתחות של הסכסוך הזה. הם שיחקו תפקיד מרכזי בהגדרת הסכסוך ומשמעותו עבור הציבור הישראלי והפלסטיני. היכולת לקרוא מסרים חדשותיים באופן ביקורתי, עשויה, על כן, לנטרל במידה כזו או אחרת את יכולתם של אמצעי התקשורת – ובעיקר את יכולתם של גורמי הכוח המפעילים לחצים על אמצעי התקשורת – לעצב את תמונת העולם של צרכני התקשורת על-פי האינטרסים התקשורתיים קצרי המועד שלהם. בנוסף, אפשר גם לקוות כי מדריך זה יאפשר לאנשי התקשורת עצמם לפתח כלים חדשים של ביקורת עצמית, שיאפשרו, עם הזמן, ייצור מוגבר של חדשות שאינן מסייעות להנצחת הסכסוך, אלא דווקא לפתרונם.

המתודולוגיה העומדת בבסיסו של המדריך מאפשרת להציג בבהירות כשלים שיטתיים בסיקור בשני הצדדים. היא מבוססת על הבחנה בין שני השלבים העיקריים בתהליך ייצור החדשות – שלב הכתיבה ושלב העריכה.

1. טכניקת הקריאה הביקורתית מבוססת על מתודולוגיית המחקר שפותחה על-ידי ד"ר דניאל דור. ראו: דור, דניאל (2001). עיתונות תחת השפעה. הוצאת בבל.

Dor, Daniel (2004). *Intifada Hits the Headlines*. Indiana University Press.

Dor, Daniel (2005). *The Suppression of Guilt*. Pluto Press.

בשלב הראשון, מייצרים הכתבים, הפרשנים וכותבי הטורים את הטקסטים שלהם, ושולחים אותם למערכות החדשות. המערכות מקבלות גם טקסטים אחרים – מסוכנויות הידיעות, ממשרדי פרסום ויחסי ציבור, וכן הלאה.

בשלב השני, מייצרים העורכים את המוצר הסופי: הם קובעים איזה טקסטים יתפרסמו וכיצד יופיעו במסגרת העיתון או המהדורה. העורכים קובעים את מיקום הטקסט (בעמוד הראשון או בעמוד 17, בתחילת המהדורה או לאחר הפסקת הפרסומות); הם מצרפים לטקסטים צילומים נבחרים; הם מעצבים את העמודים, או קובעים את מהלך המהדורה; והם מנסחים את הכותרות (כולל כותרות המשנה וכתובי התמונות בעיתונים, כותרות המהדורות ודברי המגישים בטלוויזיה).

על-פי התפיסה הרווחת, המקובלת על רוב יצרני וצרכני החדשות, השלב השני, שלב העריכה, הוא שלב טכני בעיקרו. העבודה החשובה באמת נעשית באיסוף החומר וכתירתו. העורכים רק "מכינים" את החומר הזה להדפסה ולשידור. זו תפיסה מוטעית, משתי סיבות משלימות. האחת: עבודת העורכים קובעת את המסרים החדשתיים לא פחות מעבודת הכתבים, ובמובנים רבים אף יותר. השנייה: צרכני התקשורת מסתמכים בקריאת החדשות שלהם על תוצרי העריכה הרבה יותר מכפי שהם מסתמכים על חומרי הכתבים. העובדה שכתבה מסוימת הופיעה בעמוד הראשון, ואחרת בעמוד 17; העובדה שכותרת הכתבה נוסחה באופן זה או אחר; השילוב בין הכתבה והתמונה שלצידה; הדברים שאומר מגיש המהדורה לפני הכתבה – כל אלה משחקים תפקיד מכריע בהבנת החדשות של הצרכנים. יתרה מזו, מחקרים רבים מצביעים על כך שצרכני התקשורת מסתפקים לעתים מזומנות בקריאת הכותרות (או בצפייה בכותרות המהדורה), וברוב המקרים כלל אינם מגיעים אל הטקסטים הכתובים (או אל שאר המהדורה). במקרים האלה, תפיסת החדשות נקבעת כמעט באופן בלעדי על-ידי עבודת העורכים.

משמעות העובדה הזו מרחיקת לכת, משום שבדיקה קפדנית של החומרים החדשתיים בשני השלבים – שלב הכתיבה ושלב העריכה – מגלה שהם כלל אינם מקבילים. כותרות העיתונים וכותרות המהדורה אינן בחזקת סיכום קצר וניטרלי של החדשות – ברוב המקרים הכותרות מספרות סיפור שונה מאד מזה של הכתבים. יחד עם מיקום הידיעה, הבולטות שלה, החומרים הוויזואליים, וכן הלאה, הכותרות מספרות סיפור אחר לגמרי – ודווקא הוא זה שמשפיע על הצרכנים.

חשוב להבהיר: העניין אינו מתמצה בעובדה שמפעם לפעם, תוצרי העריכה אינם משקפים את התמונה העולה מן הכתבות. הנקודה היא שהפערים בין הכותרות והטקסטים הם **פערים שיטתיים**. בדיקה קפדנית של העיתונים ומהדורות החדשות מגלה, כי מרכיבים מסוימים של המציאות, המופיעים בכתבות, נדחקים על-ידי העורכים לשולי הסיקור באופן שיטתי, ואחרים מובלטים באופן שיטתי.

הטכניקות המופיעות במדריך זה חושפות פערים שיטתיים אלה, באמצעות סידרה של קריטריונים.

בהמשך מדריך זה נציג ונסביר כל אחד מהם תוך שימוש בדוגמאות מהסיקור התקשורתי, הן בישראל והן ברשות הפלסטינית. חשוב לציין כי הכרת הקריטריונים היא רק השלב הראשון בדרך ללימוד קריאה ביקורתית של כלי התקשורת. שיטת המחקר עצמה מתבססת על שילוב של כלל הקריטריונים במטרה לחשוף דפוסי עריכה חוזרים, המייצרים הטיה בסיקור.

מדריך זה מבקש לסייע למשתמש בו לזהות את עקבותיהם של דפוסים אלו, להבין את משמעותם, וללמוד מהם כיצד לקרוא את החדשות באופן עמוק יותר – כיצד "לקרוא בין השורות".

מפות התקשורת

מפת התקשורת הפלסטינית

התקשורת הפלסטינית מורכבת מעיתונות מודפסת, עיתונות אלקטרונית, ומסוכנות הידיעות הרשמית "וואפא".

העיתונות המודפסת

העיתונות המודפסת הפלסטינית כוללת שלושה עיתונים יומיים: "אל-קודס", שנוסד ב-1951, "אל-איאם" ו"אל-חיאת אל-ג'דידה", שנוסדו ב-1995. "אל-קודס" ו"אל-איאם" הם עיתונים עצמאיים ופרטיים, ואילו "אל-חיאת אל-ג'דידה" מסובסד באופן חלקי על ידי הרשות הפלסטינית. שלושם מחזיקים אתרי אינטרנט ומאפשרים גישה חופשית לארכיוניהם.

התפוצה היומית הכוללת של העיתונות המודפסת מוערכת ב-50,000 עותקים, לפי נתוני הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה ומרכזי מחקר וסקרים אחרים. סקרים של הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה מראים ש"אל-קודס" הוא העיתון הנפוץ ביותר ובו מתפרסמת הכמות הגדולה ביותר של מודעות. "אל-חיאת אל-ג'דידה" הוא העיתון בעל התפוצה הקטנה ביותר בעיתונות המודפסת הפלסטינית. "אל-קודס" הוא העיתון הפלסטיני היחיד שכפוף לצנזורה הצבאית הישראלית מכיוון שהוא יוצא לאור במזרח ירושלים, בשטח שסופח לישראל אחרי 1967.

בממוצע, 55% מהתוכן העיתונאי (דהיינו, ללא המודעות) בשלושת העיתונים הוא חדשות וחומרים מתורגמים מעיתונים ערבים, בינלאומיים ועיתונים בשפה העברית. מספר העמודים בכל עיתון תלוי בכמות ובגודל המודעות, ולא בכמות התוכן העיתונאי.

"אל-איאם" מוציא לאור מוספים שבועיים ודו-שבועיים רבים, כמו "קול הנשים", "הדרך" ואחרים, הנחשבים לפרסומים עצמאיים שמשמשים במערכת ההפצה וההדפסה של "אל-איאם".

בנוסף, קיימים עיתונים היוצאים לאור פעמיים בחודש, או באופן בלתי קבוע. ביניהם "אל-עודה", היוצא לאור במימון הרשות הפלסטינית, "א-ריסאלה", הקשור לחמאס ומופץ בעיקר ברצועת עזה, שבועונים וירחונים קטנים נוספים.

רשות השידור הפלסטינית

רשות השידור הפלסטינית (PBC) נוסדה ב-1994, כשתחנת הרדיו הפלסטיני "קול פלסטין" החלה לשדר מאולפניה ביריחו בגלים ארוכים בתדר 675 קילוהרץ. תחנת המסר באותם ימים הייתה ברמאללה, וטכנאים ישראלים היו אחראים לשידור, על-ידי קו סיב אופטי שקישר בין האולפנים

ביריחו והמשדר ברמאללה. לאחר הנסיגה הישראלית הראשונה ב-1995 (ה"פעיומה" הראשונה במסגרת הסכמי אוסלו), "קול פלסטין" עבר לאולפנים ברמאללה, שהוקמו בסיוע של האיחוד האירופי.

הטלוויזיה הפלסטינית התחילה לשדר בעזה ב-1995, אבל רק ב-1998 הושלמה התקנת רשת מגדלי אנטנות וקשר גלי מיקרו שכיסו את עזה והגדה המערבית. הצורך בהקמתם של למעלה מ-10 מגדלי אנטנות נבע מהעובדה שהטלוויזיה הפלסטינית הייתה צריכה להשתמש במספר ערוצי UHF עם מגבלות על עוצמת השידור, לפי הסכם חתום עם ישראל לגבי השימוש בספקטרום הגלים, ותוך הימנעות מהפרעה לערוצים ישראלים וערביים קיימים.

גם מסגדים בתחומי הרשות הפלסטינית משמשים קבוצות פוליטיות שונות כאמצעי התקשורת המרכזי שלהן.

ערוץ הלווין אל-אקצה

מפת התקשורת הפלסטינית השתנתה ב-7 בינואר 2006, עם תחילת שידורי הניסיון של טלוויזיית אל-אקצה, ערוץ הלווין של חמאס. שמו של הערוץ זהה לשמה של תחנת הרדיו של חמאס המשדרת מעזה.

טלוויזיית אל-אקצה מופעלת על ידי חברת התקשורת ריבאט בראשותו של פתחי חאמד, אחד ממנהיגי החמאס וחבר במועצה המחוקקת הפלסטינית.

ריבאט החלה לפעול לפני מספר שנים כאשר הוציאה לאור את השבועון "א-ריסאלה". בדצמבר 2003 השיקה החברה את שידורי תחנת הרדיו "קול אל-אקצה".

על פי סוכנות הידיעות וופא, תחנת הרדיו "קול אל-אקצה" החלה את שידורי הניסיון שלה מהקומה השלישית של מסגד באשיר ברחוב תל אל-זעתר במחנה הפליטים ג'בליה, שבצפון רצועת עזה. בשידור הבכורה הוקראו פסוקים מהקוראן במשך חצי שעה. שידוריה הרשמיים החלו בשיאה של מערכת הבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית, שהתקיימו ב-25 בינואר 2006.

בראיון ל"קול אל-אקצה", שנערך ב-10 בינואר 2006, אמר חאלד משעל, יו"ר הלשכה המדינית של חמאס, כי ערוץ הטלוויזיה אל-אקצה הוא "התינוק המבורך שיצא מתוך רחמה של תחנת הרדיו". לדבריו, הערוץ אמור לספק "תקשורת נקייה התומכת בתנועת ההתנגדות וחולקת עימה את דרך הג'יהאד". הערוץ עמד בראש הקמפיין התקשורתי של חמאס נגד שירותי הביטחון של הרשות שהובסו על ידי התנועה ב-14 ביוני 2006.

הקו המערכתי של אל-אקצה דומה לזה של תקשורת בעת מלחמה וכולל המנונים, שירים פטריוטים ומסרים צבאיים.

הערוץ עושה שימוש פוליטי בפסוקים מהקוראן ומכנה את אלה המתנגדים לחמאס צבועים, כופרים ואופורטוניסטים. בנוסף הוא משתמש בשירים והמנונים איסלאמיים על מנת לשלהב את ההמונים להיאבק בישראל ובפלגים פלסטינים המתנגדים לחמאס.

מפת התקשורת הישראלית

העיתונות המודפסת²

בישראל ארבעה ימונים מרכזיים, כלל ארציים, כולם בבעלות פרטית. הנפוץ בהם הוא "ידיעות אחרונות", שרמת החשיפה היומית אליו בקרב דוברי עברית בישראל עומדת על למעלה מ-35%. העיתון השני בהיקף החשיפה שלו הוא "ישראל היום", עיתון המחולק חינם במרכזי אוכלוסייה וזוכה לכ-20% חשיפה בקרב דוברי העברית. העיתון השלישי בתפוצתו הוא "מעריב", שרמת החשיפה היומית אליו עומדת על כ-15%. העיתון הרביעי בגודלו הוא "הארץ", שרמת החשיפה היומית אליו עומדת על כ-7%.

העיתונים המרכזיים מחזיקים גם אתרי אינטרנט. "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ" מפעילים גם רשת מקומונים. בנוסף, "ידיעות אחרונות" ו"הארץ" מפיצים עיתונים כלכליים ("כלכליסט" ו"דה מרקר", בהתאמה).

"ישראל היום" מצהיר במפורש על נטייה מערכתית לכיוון ימין המפה הפוליטית בישראל, בעוד "הארץ" מצהיר במפורש על נטייה מערכתית לכיוון שמאל המפה הפוליטית. "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" אינם מצהירים על עמדה מערכתית בתחום הפוליטי.

לבד מהעיתונים הארציים לדוברי העברית, מתפרסמים בישראל עיתונים סקטוריאליים רבים:

ארבעה עיתונים ושבועונים פונים לאוכלוסיית אזרחי ישראל הערבים, המונה כמיליון וחצי בני אדם. הוותיק בהם הוא יומון המפלגה הקומוניסטית "אל-איתיחאד". מאז שנות השמונים יוצאים לאור גם עיתונים פרטיים בשפה הערבית: "כל אל-ערב", שבועון היוצא לאור בנצרת; "א-סינארה", היוצא לאור פעמיים בשבוע בנצרת; ו"פנורמה", שבועון היוצא לאור באזור המשולש.

בישראל יוצאים לאור עיתונים בשפה הרוסית, הפונים לכמיליון מהגרים יוצאי ברית המועצות לשעבר. העיתונים המרכזיים בשפה הרוסית הם "וסטי" ו"נובוסטי". בנוסף מתפרסמים מגזינים ומקומונים רבים בשפה זו.

היומון הארצי "מקור ראשון" מגדיר עצמו כ"עיתון ישראלי-לאומי", ופונה בעיקר לאוכלוסייה הדתית-לאומית בישראל.

העיתונות החרדית בישראל היא עיתונות מפלגתית בעיקרה. היומונים החרדים המרכזיים הם "המודיע", "יתד נאמן" ו"המבשר". בנוסף מתפרסמים השבועונים "יום ליום" ו"משפחה", כאשר האחרון הוא שבועון בלתי-מפלגתי.

בשפה האנגלית יוצאים לאור שני ימונים: "The Jerusalem Post" והמהדורה האנגלית של "הארץ", המופצת יחד עם גרסה מקוצרת של ה"International Herald Tribune". בנוסף יוצא לאור מגזין דו-שבועי מבית ה-"Jerusalem Post", בשם "The Jerusalem Report".

2. הנתונים מבוססים על סקר TGI לחשיפת מדיה בישראל (2008).

בנוסף להם יוצאים לאור בישראל עשרות מגזינים ושבועונים העוסקים בנושאים שונים, ומאות עיתונים מקומיים.

שידורי הטלוויזיה³

בישראל שלושה ערוצי טלוויזיה ארציים מרכזיים. "הערוץ הראשון" הוא ערוץ הטלוויזיה הציבורי הפועל מטעם רשות השידור הישראלית. ערוצים 2 ו-10 הינם ערוצים מסחריים בבעלות פרטית, המשדרים בפיקוח של "הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו". מהדורת החדשות המרכזית של ערוץ 2 היא הפופולארית ביותר ומשיגה מעל 20 אחוזי צפייה. מהדורות החדשות המרכזיות של ערוצים 1 ו-10 משיגות בין 7 ל-12 אחוזי צפייה בקירוב, כאשר בתקופות מסוימות מהדורת החדשות של ערוץ 10 פופולארית יותר, ולעתים מהדורת החדשות של ערוץ 1 משיגה את הבכורה.

רשות השידור הממלכתית מפעילה בנוסף את ערוץ 33 הפונה בעיקר לאזרחי ישראל הערבים, ואת הטלוויזיה החינוכית, המשדרת גם בערוץ השני.

בנוסף פועלות בישראל שתי חברות המספקות שידורי טלוויזיה בכבלים ובלווין: חברת "הוט" וחברת "יס", בהתאמה. במסגרת שידורי שתי החברות פועל ערוץ 9 ("ישראל פלוס"), ערוץ טלוויזיה ישראלי המשדר בשפה הרוסית, וכן ערוץ IETV המשדר בשפה האמהרית לקהילת יוצאי אתיופיה בישראל.

שידורי הרדיו⁴

"קול ישראל" היא רשות שידורי הרדיו הציבורית של ישראל, המפעילה שמונה תחנות שידור ארציות. ביניהן "רשת ב'", המתרכזת בשידורי חדשות ואקטואליה; "רשת ג'", המשדרת מוסיקה ישראלית; שידורי "קול ישראל" בערבית; "רשת רק"ע" (רשת קליטת עלייה) ועוד. החשיפה לתחנות הרדיו של "קול ישראל" עומדת על למעלה מ-40%.

"גלי צה"ל" היא תחנת רדיו ארצית השייכת לצבא וממומנת מתקציב הביטחון של המדינה ומתשדירי שירות. מרבית שידורי התחנה נושאים אופי אזרחי. "גלי צה"ל" מפעילה גם את רשת "גלגל"צ" המשדרת מוסיקה פופולארית. שיעור החשיפה לשידורי "גלי צה"ל" עומד גם הוא על למעלה מ-40%.

"הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו", המפקחת, כאמור, על שידורי הטלוויזיה המסחרית בישראל, מפעילה מתוקף החוק רשת של תחנות רדיו אזרחיות המופעלות על ידי בעלי זיכיון פרטיים. הרשות השנייה מפעילה גם את "רדיו א-שמש", הפונה לאוכלוסיית אזרחי ישראל הערבים, ואת "רדיו קול חי" הפונה בעיקר לאוכלוסייה הדתית-היהודית. שיעור החשיפה לתחנות האזרחיות עומד על כ-35%.

בנוסף פועלים בישראל עשרות ערוצי רדיו פיראטיים, רבים מהם בעלי זיהוי אידיאולוגי, דתי וימני.

3. ר' הערת שוליים 2

4. ר' הערת שוליים 2

עיתונות האינטרנט

כ-4 מיליון ישראלים הם בעלי נגישות רציפה לאינטרנט. 74% מהגולשים משתמשים באינטרנט לצריכת חדשות. 58% מהם צורכים חדשות באמצעות האינטרנט מידי יום, או מספר פעמים ביום.⁵ על פי מחקר השוואתי שנערך באוניברסיטת דרום קליפורניה,⁶ שיעור זה מציב את ישראל במקום הראשון בעולם בקריאת חדשות באינטרנט.

אתרי החדשות הפופולאריים ביותר בישראל הם "Ynet", השייך לעיתון "ידיעות אחרונות"; "NRG"; השייך ל"מעריב"; אתר האינטרנט של עיתון "הארץ"; אתר MAKO, השייך לחברת החדשות של הערוץ השני ולזכייניתו "קשת"; "נענע 10", הפועל בשיתוף עם ערוץ 10, ו"WALLA".⁷

כמו כן, מרבית אמצעי התקשורת שנסקרו כאן מפעילים אתרי אינטרנט עצמאיים.

5. מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה (2005). **מדד אמון הציבור בתקשורת, דו"ח מספר 4: צריכת חדשות באתרי האינטרנט**. <http://www.tau.ac.il/institutes/herzog/report4.pdf>, (אוחזר ב-10 בספטמבר 2009).

6. University of Southern California, USC Annenberg School (2009). *World internet project: international report 2009*.

7. חברת TNS טלסקר, מרץ 2009, <http://www.ad-web.co.il/files/articles/TIM.html> (אוחזר ב-10 בספטמבר 2009).

כלים לקריאה ביקורתית של תקשורת

א. מיקום ובולטות

כאשר אנחנו קוראים ידיעה, או צופים בכתבה בטלוויזיה, השאלה הראשונה שעלינו לשאול את עצמנו היא: היכן ממוקמת הידיעה בגיליון או במהדורה? האם היא ממוקמת בעמוד הראשון, בפתיחתה של המהדורה, בעמודי החדשות האחרונים, בסוף המהדורה, במוסף היומי של העיתון, או אולי במוסף סוף השבוע?

זה חשוב, כי המיקום משדר משמעות. רוב קוראי העיתונים תופסים את החומרים המופיעים בעמוד הראשון ובעמודי החדשות הקדמיים כחדשות חשובות, "קשות", "עובדתיות". כאן לומדים מה קרה ביום האתמול. החומרים המופיעים בחלקי העיתון האחרים – בעמודי החדשות האחרונים, המוסף היומי ומוספי סוף השבוע – נתפסים כחומרים "רכים", פחות "חשובים", פחות "חדשתיים". אבחנה זו תקפה גם לגבי מהדורות החדשות בטלוויזיה. מה שמופיע בכותרות המהדורה, או מיד לאחריה הוא "חשוב" יותר ממה שמופיע לקראת סופה של המהדורה. אבל צריך להבין: המיקום של הכתבה בעיתון, או במהדורה, הוא תוצאה של החלטה עריכתית. אותה הידיעה בדיוק היתה יכולה להופיע במקום אחר לחלוטין, ואז היא היתה מתפרשת על-ידינו כבעלת חשיבות שונה לגמרי.

בולטות הכתבה היא קריטריון משלים לקריטריון המיקום, וגם היא תוצר של החלטה עריכתית. כאן השאלה היא מידת הבולטות של הידיעה בתוך העמוד שלה (או במסגרת המהדורה). היכן היא ממוקמת בעמוד (בראש העמוד, בתחתיתו)? מה גודלה ביחס לידיעות האחרות בעמוד? כמה גדולה כותרת הכתבה? האם המגיש באולפן מקדיש דברי הקדמה ארוכים לכתבה? וכן הלאה. הבולטות, כמו המיקום, משדרת חשיבות, עובדתיות ומשמעותיות.

הדוגמה הבאה מהתקשורת הישראלית ממחישה את העניין:

בזמן מלחמת לבנון השנייה, ב-20 ביולי 2006, דיווח "מעריב" על עמדות שונות במערכת הביטחון הישראלית בנוגע לפעילות חיל האוויר ותוצאותיה. דיווח אחד סיפר על פעולה מוצלחת של חיל האוויר, אשר הפציץ בונקר של בכירי חיזבאללה בפצצות רבות עוצמה. דיווח אחר באותו הגיליון סיפר על ביקורת חריפה של קצינים בחיל האוויר, על "האצבע הקלה על ההדק" שגורמת להרג רב של אזרחים שאינם מעורבים בלחימה. הסתכלות ביקורתית על הבחירות העריכתיות של עורך גיליון זה מאפשרת להבין את השפעת המיקום והבולטות של דיווחים שונים על האופן בו יכול הקורא לפענח את המציאות:

הכותרת הראשית של גיליון "מעריב" דיווחה בחגיגות על פעולת חיל האוויר הישראלי: **בצה"ל מקווים: מכה קשה לצמרת החיזבאללה; 23 טון פצצות על בונקר בכירי החיזבאללה**. כותרת המשנה הסבירה כי בניסיון לפגוע בצמרת החיזבאללה תקפו מטוסי קרב בפצצות רבות עוצמה שכונה במרכז בירות, שם נמצא גם מקום מסתור של הארגון. בעמוד זה הרג האזרחים שנגרם כתוצאה מפעולה זו אינו מוזכר.

הדיווח על ביקורת מתוך הצבא הישראלי, בנוגע לפעולות חיל האוויר הישראלי הגורמות להרג עשרות אזרחים, הובא בידיעה קטנטנה, שפורסמה הרחק מהכותרת הראשית – בעמוד 11 באותו הגיליון.

ההבדל במיקום משחק כאן תפקיד מכריע: הכותרת הראשית בעמוד הראשון משדרת שמדובר בידיעה חשובה מאין כמוה. הידיעה בעמוד 11 נתפסת כהרבה פחות חשובה. גם ההבדל בבולטות – גודל הכתבות ומיקומן בתוך העמודים – משדר את אותו המסר: כותרת הגיליון, המעבירה מסר המנוגד לביקורת המובאת בכתבה הקטנטנה בעמוד 11, נתפסת כבעלת משמעות רבה יותר.

דוגמה אחרת, הפעם מהעיתונות הפלסטינית, מראה כיצד מיקום ובולטות הידיעה משפיעים על מידת החשיבות שהיא משדרת עבור צרכני התקשורת. ב-28 בדצמבר 2008, היום הראשון למבצע הצבאי הישראלי בעזה, נהרגו פלסטינים רבים, ביניהם אזרחים, כתוצאה מהפצצה של הצבא הישראלי, ובישראל נהרגה אזרחית ישראלית כתוצאה מפילת רקטת קסאם. שני עיתונים פלסטיניים דיווחו על מידע זה, אך באופן שונה; כותרת העיתון "אל-איאם" היתה **הטבח; 230 שהיידים נהרגו ו-700 נפצעו בעזה**. בהמשך לאותה הידיעה, אך בעומק הגיליון – בעמוד 17 – פורסמה ידיעה קטנטנה תחת תת-הכותרת **אישה ישראלית נהרגה וארבעה נפצעו בנתיבות**. בטקסט נכתב: "על פי

שתי ידיעות, המעבירות מסר מנוגד, פורסמו באותו עיתון. האחת הובלטה בעמוד הראשון. השנייה פורסמה בהיקף קטן משמעותית, ונדחקה לעומק הגיליון. המסר המועבר לקורא הוא שהידיעה שהובלטה חשובה משמעותית.

רק בכתבה קטנטנה שפורסמה בעומק אותו גיליון, בעמוד 11, מתברר כי גורמים בתוך צה"ל מעבירים ביקורת על הפגיעה המאסיבית באזרחים לבנוניים. גם כותרת כתבה זו לא משקפת זאת.

"מעריב", 20 ביולי 2006. הכותרת הראשית של הגיליון מבליטה את הפגיעה אדירת המימדים בלב בירות: **23 טון פצצות על בונקר בכירי החיזבאללה**. הכותרת אינה מזכירה את האזרחים שנהרגו בהפצצה זו.

שירותי החירום הישראליים דווח כמו כן כי אישה ישראלית נהרגה בעיר נתיבות בדרום ישראל, על ידי רקטת קסאם שנורתה מרצועת עזה."

עורך העיתון "אל-חיאת אל-ג'דידה" בחר לפרסם את אותו דיווח – אך מיקם אותו בעמוד הראשון בכותרת נפרדת: **הרוגה ישראלית כתוצאה מנפילת טיל על נתיבות.**

עבור צרכני התקשורת השוויון בין בחירות ערכיות אלה הוא משמעותי: בחירת עורך העיתון "אל-איאם" למקם את הדיווח על ההרוגה הישראלית בעומק הגיליון מעבירה מסר לפיו אירוע זה אינו משמעותי. לעומת זאת, בחירת עורך העיתון "אל-חיאת אל-ג'דידה" למקם את הכתבה בנושא בעמוד הראשון של הגיליון מעבירה מסר לפיו האירוע חשוב ביותר.

הטכניקה הראשונה, אם כן, מתמקדת ביכולת לנטרל את השפעת המיקום והבולטות על אופן הפרשנות שלנו את החדשות. חשוב לציין כי הנקודה אינה נוגעת באופן מקרי בכתבה כזו או אחרת, אלא במציאת דפוסים העולים מבדיקה שיטתית של הקריטריונים.

שני עיתונים פרסמו את אותו דיווח: בחד הוא מוקם בעמוד הראשון תחת הכותרת הראשית; בשני נדחק הדיווח לעמוד 17. הבחירה הראשונה מעבירה מסר לפיו האירוע חשוב – השנייה מעבירה מסר לפיו אירוע זה אינו משמעותי:

הכותרת הראשית של גיליון "אל-איאם", 28 בדצמבר 2008: הטבח (כותרת ראשית, באדום) 230 שחיידים נהרגו ו-700 נפצעו בעזה

ובעמוד 17: "אישה ישראלית נהרגה וארבעה נפצעו בנתיבות"

"אל-חיאת אל-ג'דידה", 28 בדצמבר 2008. אותו דיווח מוקם בעמוד הראשון של הגיליון: הרוגה ישראלית כתוצאה מנפילת טיל על נתיבות

ב. התאמה בין כותרת לטקסט

השאלה כאן פשוטה אבל מכרעת: באיזו מידה משקפת הכותרת את הנאמר בכתבה?

באופן מסורתי, יצרני וצרכני החדשות מתייחסים לכותרות כסיכומים קצרים של הכתבות: מה שמופיע בכתבה בכמה מאות מילים, מקוצר בכותרת לכמה מילים בודדות. זה לא המצב. ברוב המקרים, הכותרות בוחרות מרכיב מסוים מתוך הכתבה, ומבליטות אותו על חשבון האחרים. העורכים, אם כן, מסמנים לקוראים ולצופים מה חשוב יותר ומה חשוב פחות – וברוב המקרים, לסימון הזה השפעה מכרעת על האופן שבו הצרכנים מפרשים את החדשות. בדיקה קפדנית של החומרים, עם זאת, מעלה שההחלטות העריכתיות האלה אינן מובנות מאליהן. אפשר היה באותה המידה להבליט חומרים אחרים, ואז החדשות היו נראות אחרת לגמרי. זאת ועוד: במקרים רבים, הכותרות פשוט מעוותות את מה שנאמר בכתבה. במקרים לא מעטים, הקשר בין הכותרת לכתבה נראה כמעט מקרי. העובדה שרובנו "עוברים על הכותרות" ולא קוראים כל מילה בכתבה, הופכת, אם כן, למרכיב מכריע בסיפור.

בדוגמה הבאה מהתקשורת הפלסטינית, הבלטה של מרכיב אחד מהכתבה מייצרת תמונה לא מדויקת של הנאמר בכתבה עצמה: כותרת בעיתון "אל-קודס", ב-4 באוקטובר 2004, סיפרה על דרישותיו של מזכ"ל האו"ם דאז, קופי ענאן: **ענאן דורש הפסקת התוקפנות הישראלית על רצועת עזה**. בעומק טקסט הידיעה מתברר כי זו לא התמונה המלאה: לענאן היו דרישות מהצד הישראלי – אך גם מצד הפלסטיני:

סטרוידעו אסראייל לوقف عمليات الاعتقال وبناء المستوطنات والجدار

לندن - رويترز - دعا وزير الخارجية البريطاني جاك سترو إسرائيل أمس التي وقف عمليات القتل السياسي التي تستهدف بها الناشطين الفلسطينيين وسط دلائل متزايدة على أن بريطانيا تسعى لتخفيف الضغوط على كل الأطراف لدفع عملية السلام بالشرق الأوسط قدماً. وأضاف سترو في كلمة أمام المؤتمر السنوي لحزب العمال البريطاني، ليس هناك تحد أمام النظام الدولي أكبر من الصراع المروع بين الإسرائيليين والفلسطينيين. وتابع «بالنسبة لإسرائيل، لا بد أن تنتهي عمليات القتل المستهدف، ولا بد أن يتوقف بناء المستوطنات بالضفة الغربية وهو ما يجب أيضاً بالنسبة لمسار الجدار الأمني في الأراضي الفلسطينية». وقال سترو أنه ينبغي لحزب العمال أن يرحب بخطة الحكومة الإسرائيلية الخاصة بالانسحاب من قطاع غزة وتفكيك المستوطنات غير المشروعة هناك، كما شدد سترو وضغوطه أيضاً على الفلسطينيين. وقال «يتعين على السلطة الفلسطينية أن تعمل بجد على الحد من نشاط الجماعات الإرهابية التي تواصل القيام بمثل هذه المذابح والمجازر ضد أسر إسرائيلية بريئة».

عنان يطالب بوقف العدوان الإسرائيلي على قطاع غزة

نيويورك (الأمم المتحدة) - (الاف) - طالب امين عام الأمم المتحدة كوفي عنان أمس إسرائيل بأنها عمليتها العسكرية في القطاع غزة والتي تستهدف ثلاثة آلاف من الفلسطينيين. وقال كوفي في كلمة للجمعية العامة للأمم المتحدة في بيان، الأمين العام يطالب الحكومة الإسرائيلية بوقف عملياتها العسكرية في قطاع غزة التي أدت إلى مقتل العديد من الفلسطينيين بينهم الكثير من المدنيين وغيرهم الأطفال.

وأضاف أن كوفي، الأمين العام يطالب أيضاً السلطة الفلسطينية بالتحرك لمنع الفتن بين الفلسطينيين من أجل سويج ضد أهداف إسرائيلية ويذكر طرفي النزاع بأن من واجبهما حماية جميع المدنيين.

"אל-חיאת אל-ג'דידה", 1 באוקטובר 2004. הכותרת מבליטה את דרישות שר החוץ הבריטי מישראל: **סטרו דורש מישראל להפסיק את פעולות החיסול, ולהפסיק את בניית ההתנחלויות והגדר**. לעומת זאת, מתברר בעומק הטקסט כי דרישותיו מופנות גם אל הצד הפלסטיני: "הרשות הפלסטינית מתבקשת לפעול ברצינות על מנת להפסיק את פעילות גופי הטרור הממשתיים במעשי הטבח נגד משפחות ישראליות חפות מפשע".

"אל קודס", 4 באוקטובר 2004. הכותרת מבליטה את דרישות מזכ"ל האו"ם מישראל: **ענאן דורש הפסקת התוקפנות הישראלית על רצועת עזה**. לעומת זאת רק בעומק הטקסט מתברר כי דרישותיו מופנות גם אל הצד הפלסטיני: "כמו כן דורש ענאן כי הרשות הפלסטינית תמנע מפעילים פלסטיניים לירות רקטות על מטרות ישראליות".

כמו כן דורש ענאן כי הרשות הפלסטינית תמנע מפעילים פלסטיניים לירות רקטות על מטרות ישראליות. הוא מזכיר לשני הצדדים כי לאזרחים בכל צד יש את הזכות להגנה.

בחירת העורך לנסח כותרת שמבליטה רק את הדרישות מהצד הישראלי יוצרת כאן תמונה מוטה של המציאות: למעשה, מזכ"ל האו"ם דרש משני הצדדים להפסיק את האלימות והפגיעה באזרחים. הכותרת אינה מבטאת זאת.

דוגמה להטיה עריכתית דומה ניתן לראות ב-1 באוקטובר 2004, בעיתון הפלסטיני "אל-חיאת אל-ג'דידה", שדיווח על נאום שר החוץ הבריטי בוועידה השנתית של מפלגת הלייבור. כותרת הכתבה דיווחה על דרישות של שר החוץ הבריטי, ג'ק סטרו, מישראל:

סטרו דורש מישראל להפסיק את פעולות החיסול, ולהפסיק את בניית ההתנחלויות והגדר

גם כאן, רק בעומק הטקסט מתברר מידע נוסף, המשנה את התמונה שמציירת הכותרת. מתברר כי בהמשך דבריו אמר סטרו: "הרשות הפלסטינית מתבקשת לפעול ברצינות על מנת להפסיק את פעילות גופי הטרור, הממשיכים במעשי הטבח נגד משפחות ישראליות חפות מפשע." מידע זה נדחק לעומק הטקסט, תחת כותרת המבליטה רק את הדרישה מהצד הישראלי.

דוגמה דומה מהתקשורת הישראלית ממחישה גם היא כיצד הבלטת מרכיב אחד של הדיווח מייצר הטיה: כותרת כתבה שפורסמה בגיליון "מעריב", ב-11 באוגוסט 2006, קובעת **מקשיבים לנסראללה; 100 ערבים מחיפה ביקשו לעזוב לירדן**. עמדות אלו אכן מובעות בכתבה עצמה, אבל עיון מדוקדק בכתבה מגלה גם מידע אחר לחלוטין. בפסקה האחרונה של הכתבה נכתב: "ראש עיריית חיפה, יונה יהב, הבהיר אתמול שהוא אינו מכיר תופעה של נהירת תושבים ערבים לירדן; 'יש כאלה שעוזבים, אבל בדיוק כמו היהודים. כאלה שעוזבים, אבל בדיוק כמו היהודים. תושבי העיר הערבים מעורבים בה פוליטית וכלכלית ושום חסן ושום נסראללה לא יגרם להם לעזוב". פסקה זו, אם כן, מספרת סיפור מאד שונה מזה שבחר העורך לספר בכותרת.

ראש עיריית חיפה, יונה יהב, הבהיר אתמול שהוא אינו מכיר תופעה של נהירת תושבים ערבים לירדן: "יש כאלה שעוזבים, אבל בדיוק כמו היהודים. תושבי העיר הערבים מעורבים בה פוליטית וכלכלית ושום חסן ושום נסראללה לא יגרם להם לעזוב".

"מעריב", עמוד 7, 11 באוגוסט 2006.
 העורך בחר לספר בכותרת כי ערביי חיפה "מקשיבים לנסראללה" ומבקשים לעזוב את העיר. הפסקה האחרונה בכתבה, לעומת זאת, מציגה מידע שונה.

בדוגמה הבאה, יש סתירה של ממש בין הכותרות לבין המרכיבים העובדתיים המובאים בכתבה. כותרת הגג של העמוד הראשון של גיליון "ידיעות אחרונות", מה-13 באפריל 2005, קבעה: **רה"מ: אבו-מאזן לא ישרוד בהנהגה הפלשתינית**. כותרת המשנה של הכתבה אליה הפנתה כותרת זו, בעמוד 4 של הגיליון, הייתה כבר פחות נחרצת, וסיפרה: **שרון** [ראש ממשלת ישראל] **גם העריך כי אבו-מאזן נמצא במאבק הישרדות**. בתוך הכתבה, לעומת זאת, נכתב:

שרון התייחס גם לזירה הפלשתינית ואמר כי יו"ר הרשות הפלשתינית, אבו-מאזן, נמצא בעיצומו של מאבק הישרדות. "בתקופה הקרובה ניתן יהיה להעריך את הסיכויים להישרדותו של אבו-מאזן בראשות ההנהגה הפלשתינית". עם זאת נזהר שרון מלקבוע עמדה נחרצת בסוגיה זו.

הכתבה, אם כן, מספרת שראש-הממשלה נזהר מקביעת עמדה מפורשת בשאלת עתידו של אבו-מאזן, ויו"ר הרשות הפלסטינית, אבל הכותרות מספרות סיפור אחר לחלוטין. ברוב המוחלט של המקרים, הקורא הרגיל, שאינו מורגל בכלים ביקורתיים, לא יזהה כלל וכלל את הסתירה, ויגיע באופן טבעי למסקנה שראש הממשלה כבר קבע שאבו-מאזן לא ישרוד בהנהגה הפלסטינית. זאת ועוד: הכתבה, ששלח הכתב שראין את ראש הממשלה, היא המקור לכל התהליך – ודווקא החומרים העובדתיים המופיעים בה, ששימשו כבסיס לניסוח הכותרת, הם אלה שבסופו של דבר נסתרים מן הקורא.

"ידיעות אחרונות", 13 באפריל 2005. דוגמה לדפוס עריכה המבנה דימוי שלילי של הצד הפלסטיני – מבלי שיש לדברים ביסוס בכתבה: כותרת הגיליון מביאה בשם ראש ממשלת ישראל קביעה נחרצת בנוגע ליו"ר הרשות הפלסטינית. הכתבה מספרת סיפור שונה לחלוטין. חשוב לציין כי הכתבה היא המקור לכל התהליך – ודווקא החומרים העובדתיים שמופיעים בה, ששימשו בסיס לניסוח הכותרת, הם אלה שבסופו של דבר נסתרים מהקורא:

כותרת הגג של הגיליון קבעה: **רה"מ: אבו-מאזן לא ישרוד בהנהגה הפלסטינית**

שרון גם העריך כי אבו-מאזן נמצא במאבק הישרדות

כותרת המשנה בעמוד 4 כבר הייתה פחות נחרצת:

שרון התייחס גם לזירה הפלשתינית ואמר כי יו"ר הרשות הפלשתינית, אבו-מאזן, נמצא בעיצומו של מאבק הישרדות. "בתקופה הקרובה ניתן יהיה להעריך את הסיכויים להישרדותו של אבו-מאזן בראשות ההנהגה הפלשתינית". עם זאת נזהר שרון מלקבוע עמדה נחרצת בסוגיה זו. הבכירים שערים נפגשו אומ"ג נם אמרו כי הם מודעים היטב לחולשותיו של אבו-מאזן, אבל ציינו כי "אמריקה רואה באבו-מאזן את המנהיג הפלשתיני היחיד שמסוגל להנהיג עכשיו את העם הפלשתיני".

בתוך הכתבה, לעומת זאת, נאמר: "שרון התייחס גם לזירה הפלשתינית ואמר כי ראש הרשות הפלשתינית נמצא בעיצומו של מאבק הישרדות [...] עם זאת נזהר שרון מלקבוע עמדה נחרצת בסוגיה זו"

ג. רטוריקה של כותרות ובחירת מילים

הכותרות עשויות להיות שונות מהכתבות לא רק במובן העובדתי, אלא גם בסדרה של מובנים רטוריים. לעיתים הבחירות המילוליות בניסוח הכותרות מאירות את המתואר בכתבה באופן שאינו תואם את הטקסט. שימוש במרכיבים לשוניים מסוימים יכול להשפיע על האופן בו הקורא מפענח את המידע. לעתים מזומנות, העורכים מוסיפים לכותרות מילים מסוימות, דימויים או מטפורות, המסייעים בייצור האפקט הרגשי. חשוב מאד לדעת לזהות אותם ולהבין כי כותרות אלה צובעות את הסיפור בצבע מסוים, שהוא עצמו תוצאה של החלטה עריכתית – לא של המציאות.

דוגמה מהתקשורת הפלסטינית, הממחישה את השפעתן של בחירות לשוניות על האופן בו הקורא יפענח את המציאות, היא בחירת הביטויים המתארים פיגועי התאבדות פלסטיניים כנגד אזרחים ישראלים. ההתייחסות לאירועים אלה משתנה, ותלויה פעמים רבות במצב המדיני באותה תקופה. למשל, בתקופה של העדר משא ומתן בין הפלסטינים לישראל והחרפת הסכסוך, דיווחים על פעולות אלה מאופיינים פעמים רבות במיסוגר הרואי וההתייחסות למפגע כ"שהיד". בתקופות בהן המציאות הפוליטית שונה, משתנה לעיתים אופי הדיווח, וההתייחסות לפעולה היא כ"פעילות טרור", ובמיסוגר המגנה אותה. הנה שתי דוגמאות:

ב-28 באוגוסט 2005 בוצע פיגוע התאבדות בעיר באר-שבע. בפיגוע זה נפצעו עשרות אזרחים ישראלים. יו"ר הרשות הפלסטינית גינה את הפיגוע הזה, כשהוא משתמש במילים "פעולת טרור". למחרת היום, העיתון "אל-קודס" דיווח על גינוי זה בעמודו הראשון, כשבכותרת הידיעה בחר העורך להשתמש בביטוי "פעולת טרור", תוך הבאת הציטוט של יו"ר הרשות הפלסטינית:

הנשיא [אבו-מאזן]: אנו מגנים את פעולת הטרור בבאר שבע וקוראים לישראל לשמור על הפסקת האש

ב-29 בינואר 2007, בוצע פיגוע ההתאבדות בעיר אילת, בו נהרגו 3 אזרחים ישראלים. הפעם בחרו עורכי העיתונים הפלסטיניים להשתמש בביטויים אחרים לתיאור האירוע. כך, בעיתון "אל-קודס" ניסח העורך כותרת המתייחסת לפיגוע כ"פעולת התפוצצות": **3 אנשים נהרגו בפעולת התפוצצות באילת**. יש לציין גם שבטקסט הכתבה עצמה המפגע תואר כ"מבצע הפעולה". הבחירה בביטויים אלה מעבירה מסר שאינו נוקט עמדה – לא לחיוב ולא לשלילה. בעיתון "אל-חיא" אל-ג'דידה" הכותרת היתה נייטרלית: **3 ישראלים נהרגו בפעולה באילת שבוצעה על ידי נערים מבית להיא המשתייכים לגודי אל-אקצא ואל-קודס**. לעומת זאת, כתבה זו לוותה בתמונה של אחד המפגעים שכונה בכיתוב התמונה "שהיד". הבחירה בביטוי זה מעבירה מסר התומך בביצוע הפיגוע.

דוגמה מהתקשורת הפלסטינית הממחישה את השפעתן של בחירות לשוניות על האופן בו הקורא יפענח את המציאות, היא בחירת הביטויים המתארים פיגועי התאבדות פלסטיניים כנגד אזרחים ישראלים.

ב-28 באוגוסט 2005 בוצע פיגוע התאבדות בעיר באר-שבע. פיגוע זה נפצעו עשרות אזרחים ישראלים. ככותרת הידיעה בחר העורך להשתמש בביטוי "פעולת טרור", כשהוא מביא ציטוט של יו"ר הרשות הפלסטינית שגינה את הפיגוע.

"אל-קודס", 29 באוגוסט 2005, עמוד ראשון.
 כותרת הכתבה: הנשיא [אבו-מאזן]: אנו מגנים את פעולת הטרור בבאר שבע, וקוראים לישראל לשמור על הפסקת האש

ב-29 בינואר 2007. בוצע פיגוע התאבדות בעיר אילת. פיגוע זה נהרגו 3 אזרחים ישראלים. בשונה מהדוגמה שהובאה לעיל, בסיקור אירוע בחרו העורכים בעיתונות הפלסטינית להשתמש בביטויים אחרים לתיאור האירוע.

"אל-קודס", 30 בינואר 2007.
 כותרת הכתבה בחר העורך להשתמש בביטוי ייטירלי לתיאור האירוע: 3 אנשים נהרגו בפעולת התפוצצות באילת.
 בטקסט הכתבה מכוונה המפגע "מבצע הפעולה".

"אל-חיאת אל-ג'דידה", 30 בינואר 2007.
 כותרת הכתבה נכתב: 3 ישראלים נהרגו בפעולה באילת שבוצעה על ידי נערים מבית לאיה המשתייכים לגדודי אל-אקצא ואל-קודס
 כיתוב התמונה מכנה את המפגע "שהיד", ביטוי המעביר מסר התומך בביצוע הפיגוע.

הדוגמה הבאה, מהתקשורת הישראלית, ממחישה גם היא את משמעות הבחירות הלשוניות: ב-9 באוגוסט 2006 הפציץ חיל-האוויר הישראלי מטרת בגדה המערבית וברצועת עזה. יום למחרת דיווח עיתון "הארץ" על האירועים בכתבה תחת הכותרת: **"סיכול ממוקד" גם בגדה – 2 פעילי ג'יהאד איסלמי נהרגו**. הביטוי "סיכול ממוקד" מעביר מסר לפיו הפעולה הצבאית היתה ממוקדת, כלומר, פגעה באופן "כירורגי" במטרות הצבאיות, כלומר בפעילי הג'יהאד האיסלמי. עיון בטקסט הכתבה מגלה כי באותו מבצע נהרגו גם אזרחים פלסטינים, ביניהם פעוטה בת שלוש ונער בן 17:

בשכונת סג'עייה שבעזה הופצץ אתמול מחנה אימונים של ועדות ההתנגדות העממית. שלושה פלשתינאים נהרגו, בהם פעיל של הארגון, נער בן 17 ופעוטה בת שלוש, רג'אא אבו שעבאן.

הבחירה להשתמש בכותרת בביטוי "סיכול ממוקד" מעבירה למעשה מסר מוטעה לקורא, משום שתוצאות פעולה צבאית זו לא היו "ממוקדות" אפילו לפי הגדרת הצבא הישראלי.

בחירת מילים בעייתית כזו, המעבירה בכותרות מסר של פגיעה ישראלית מדויקת במטרות צבאיות, נמצאה כדפוס חוזר במחקרי "קשב" בשנים האחרונות. כך, המחקר "מכירת חיסול – סיקור הריגת פלסטינים בידי כוחות הביטחון בתקשורת הישראלית", שפורסם במרץ 2006, מצא כי מהדיווחים בתקשורת הישראלית נעדר דיון ביקורתי במושגים כאלה למרות שנעשה בהם שימוש נרחב.

10 באוגוסט 2006, עיתון "הארץ". הבחירה להשתמש בכותרת בביטוי "סיכול ממוקד" מעבירה מסר מוטעה לקורא, משום שתוצאות פעולה צבאית זו לא היו "ממוקדות" אפילו לפי הגדרת הצבא הישראלי.

בשכונת סג'עייה שבעזה הרי-
פצץ אתמול מחנה אימונים של
ועדות ההתנגדות העממית. שלו-
שה פלשתינאים נהרגו, בהם פעיל
של הארגון, נער בן 17 ופעוטה בת
שלוש, רג'אא אבו שעבאן.

עיון בטקסט הכתבה מגלה כי באותו מבצע נהרגו גם אזרחים פלסטינים, ביניהם פעוטה בת שלוש ונער בן 17: "בשכונת סג'עייה שבעזה הופצץ אתמול מחנה אימונים של ועדות ההתנגדות העממית. שלושה פלשתינאים נהרגו, בהם פעיל של הארגון, נער בן 17 ופעוטה בת שלוש, רג'אא אבו שעבאן."

"סיכול ממוקד"
גם בגדה – 2
פעילי ג'יהאד
איסלמי נהרגו

כותרת הכתבה קראה:
"סיכול ממוקד" גם בגדה – 2 פעילי ג'יהאד
איסלמי נהרגו

בחירה עריכתית כזו חזרה גם בסיקור היום הראשון של מבצע "עופרת יצוקה" בעזה: ב-28 בדצמבר 2008 קראה כותרת בעמוד 3 של גיליון "מעריב": **פגעו בול – 98 אחוזי דיוק למטוסים**. הבחירה להשתמש בביטוי "פגעו בול" בכותרת הכתבה מעבירה מסר של פגיעה מדויקת במטרות צבאיות. רק עיון בעומק טקסט כתבה אחרת, באותה כפולת עמודים, מגלה כי על פי ממקורות פלסטיניים כי 60% מההרוגים בהתקפות היום הראשון הם אזרחים.

דוגמה נוספת לבחירת מילים בעייתית בכותרות ניתן לראות בשימוש החוזר במושג "מחוות" בתקשורת הישראלית. מושג זה מעביר מסר של נדיבות, ושימוש בו בהקשר הסכסוך הישראלי-פלסטיני מצייר את הצד הישראלי כמי שעושה ככל שביכולתו כדי לקדם הידברות בין הצדדים. כך, לקראת כינוסה של ועידת אנאפוליס, הכותרת הראשית של גיליון "הארץ" ב-14 בנובמבר 2007 קראה: **לקראת ועידת אנאפוליס: מחווה ישראלית כפיצוי על הסירוב לדון ב"סוגיות הליבה"; ישראל תקפיא את הבנייה בהתנחלויות**. עיון בעומק הטקסט מגלה כי "מחווה" ישראלית זו היא למעשה התחייבות משנים קודמות שישראל לא עמדה בה, וכי אף הפעם מדובר בהצהרה בלבד שאין מאחוריה כוונה לבצע כל צעדים משמעותיים בשטח:

לדברי מקורות מדיניים בירושלים, ישראל התבקשה להציג את העדפתה – התחייבות לפינוי המאחזים, או הצהרה על הקפאת הבנייה בהתנחלויות. "מבין השניים, הקפאת ההתנחלויות קלה יותר מפינוי המאחזים, כיוון שמדובר בהצהרה בלבד ולא בעימות עם המתנחלים בשטח", אמר אתמול מקור מדיני בכיר. ישראל הבטיחה פעמים רבות בעבר לארה"ב לפנות את המאחזים, אך לא עמדה בהבטחתה.

"מעריב", 28 בדצמבר 2008, סיקור היום הראשון של מבצע "עופרת יצוקה" בעזה. עורך העיתון בחר להשתמש בכותרת הכתבה בביטוי "פגעו בול", המעביר מסר של פגיעה ישראלית מדויקת במטרות צבאיות. הטקסט מספר סיפור שונה.

מנגד, הודיע אתמול מועויה חסנין, מנהל שירותי החירום בעזה, כי רק 40 אחוז מבין ההרוגים הם שוטרים פלסטינים, ואילו השאר הם אזרחים בלתי מעורבים. חסנין הוסיף כי בין הגופות נמצאו שלושה ארבעה ילדים וחמש נשים.

רק עיון בעומק טקסט כתבה, באותה כפולת עמודים, מגלה כי על פי ממקורות פלסטיניים 60% מההרוגים בהתקפות היום הראשון הם אזרחים: "מנגד, הודיע אתמול מועויה חסנין, מנהל שירותי החירום בעזה, כי רק 40 אחוז מבין ההרוגים הם שוטרים פלסטינים, ואילו השאר הם אזרחים בלתי מעורבים".

מגעו בול
98 אחוזי דיוק למטוסים

הכותרת בעמוד 3 קראה:
פגעו בול – 98 אחוזי דיוק למטוסים.

דפוס זה נמצא במחקרים רבים של "קשב" לאורך השנים: "בנפול אויבר" (ינואר 2005), "שקט מתנתקים" (אוגוסט 2005), "מחוות ישראליות" (פברואר 2005), "מבולבלים – כך מסמסנו את ועידת אנאפוליס" (אוגוסט 2008).

לעתים מזמנות, הכותרות אפילו אינן מספרות על מרכיב מסוים של הסיפור, אלא משדרות רגש. לעתים הכותרות יהיו דרמטיות יותר, סנטימנטאליות יותר, או מתלהמות יותר, מהטקסטים – וגם כאן ההשפעה על הקורא עשויה להיות מרחיקת לכת.

דוגמה לכך ניתן לראות בסיקור פעולת הצבא הישראלי במרץ 2006, במסגרתה פרצו כוחות גדולים למתחם המוקטעה ביריחו, במטרה ללכוד את מי שלטענת ישראל היו מעורבים ברצח השר רחבעם זאבי. במהלך הפעולה הרסו כוחות צה"ל חלק מהמתחם ועצרו את יושביו. הסיקור בתקשורת הישראלית התאפיין במפגן של אחדות להצדקת ההתנהלות הישראלית ושידר תחושה של גאווה, על ידי שימוש בביטויים רגשיים כמו: "תפסנו אותם", "החשבון נסגר" ו"יום הדין".

חלק חשוב בקריאה ביקורתית של חדשות כולל את היכולת לזהות את הרטוריקה הרגשנית הזו, להבין שגם היא תוצר של החלטה עריכתית, וללמוד לנטרל את ההשפעה הרגשית של הכותרות.

לדברי מקורות מדיניים בירושלים, ישראל התבקשה להציג את הערפטה – התחייבות לפיניו המאחזים, או הצהרה על הקפאת הבנייה בהתנחלויות. "מבין השניים, הקפאת ההתנחלויות קלה יותר מפינוי המאחזים, כיוון שמדובר בהצהרה בלבד ולא בעימות עם המתנחלים בשטח", אמר אתמול מקור מדיני בכיר. ישראל הביטיחה פעמים רבות בעבר לא "דה"ב לפנות את המאחזים, אך לא עמדה בהבטחתה.

מתוך טקסט הכתבה

עורך העיתון בחר להשתמש בכותרת הראשית של הגיליון במילה "מחווה" – מושג המעביר מסר של נדיבות. לעומת זאת, בעומק הטקסט מתברר כי מדובר בהתחייבות משנים קודמות שישראל לא עמדה בה, וכי אף הפעם מדובר בהצהרה בלבד שאין מאחוריה כוונה לבצע כל צעדים משמעותיים בשטח.

לקראת ועידת אנאפוליס: מחווה ישראלית כפיצוי על הסירוב לרון ב"סוגיות הליבה"
ישראל תקפיא את הבנייה בהתנחלויות

"הארץ", 14 בדצמבר 2007, עמוד ראשון של הגיליון.

לעתים מזומנות, הכותרות אינן מספרות על מרכיב מסוים של הסיפור, אלא משדרות רגש. כאשר הכותרות דרמטיות יותר, סנטימנטליות יותר, או מתלהמות יותר, מהטקסטים – ההשפעה על הקורא עשויה להיות מרחיקת לכת.

במרץ 2006 פרצו כוחות גדולים של צה"ל למתחם המוקטעה ביריחו, במטרה ללכוד את מי שלטענת ישראל היו מעורבים ברצח השר רחבעם זאבי. במהלך הפעולה הרסו כוחות צה"ל חלק מהמתחם ועצרו את יושביו. הסיקור בתקשורת הישראלית התאפיין במפגן של אחדות להצדקת ההתנהלות הישראלית ושירד תחושה של גאווה, על ידי שימוש בביטויים רגשיים.

בבעליה צבאת חלקה ונלא ופגעם, אחר מעור הדק על הכלא ביריחו, נלכדו רוצחי השר זאבי

צה"ל מציג: יום הדין

"מעריב", 15 במרץ 2006, עמודים 3-2

"מעריב", 15 במרץ 2006, עמוד 3

"מעריב", 15 במרץ 2006, עמוד ראשון

"ידיעות אחרונות", 15 במרץ 2006, עמוד 3

"ידיעות אחרונות", 15 במרץ 2006, עמוד ראשון

ד. הבניית אחריות

סיקור חדשותי כולל לא רק תיאור של העובדות, אלא גם קביעה של האחריות לאירועים: מי גרם לכך שהדברים קרו כפי שקרו? לעתים מזומנות, ניסוח הכותרות קובע אחריות באמצעים שונים, כמו למשל בחירה בפועל אקטיבי או פסיבי. במקרים אחרים, בהם ישנה מחלוקת על האחריות (מחלוקת שתבוא לידי ביטוי בחומרים ששלחו הכתבים), עשויים העורכים להקדיש את הכותרת לשאלה הזו בדיוק. החומרים ששלחו הכתבים יביעו עמדות שונות ביחס לשאלת האחריות, אבל הכותרות יספרו סיפור חד-משמעי.

בכדי להמחיש קריטריון זה ניתן לבחון כיצד סיקרה התקשורת בשני הצדדים – הישראלי והפלסטיני – את ההכנות לועידת אנאפוליס, בנובמבר 2007. בימים שלפני הוועידה שידרו כלי התקשורת אווירה של פסימיות והבליטו ציפיות לכישלון הוועידה.

התקשורת הישראלית הטילה למעשה את האחריות לכישלון הצפוי על הצד הפלסטיני, על ידי הבלטה בכותרות של פעולות פלסטיניות התוקעות מקל בגלגלי הוועידה. כך, למשל:

גורמים מדיניים מצביעים על הקצנה בעמדות צוות הסיוע הפלשתיני
למו"מ; במקום פשרה, מדברים על צדק ("הארץ", 11 בנובמבר 2007, עמוד 3)

ניסיון פלשתיני לכופף את ישראל לקראת השיחות המשולשות מחר בוועידת
אנאפוליס; הפלשתינים עושים שריר ("מעריב", 26 בנובמבר 2007, עמוד 2)

אמש: טרור לפני אנאפוליס ("מעריב", 20 בנובמבר 2007, כותרת הגיליון)

מערכת הביטחון מתכוננת לגל טרור לפני ועידת אנאפוליס; בדרך לוועידה: לילה
של טרור ("מעריב", 20 בנובמבר 2007, כותרת הכתבה בעמוד 5)

כותרות אלו מספרות סיפור ברור וחד משמעי: שוב הפלסטינים עושים ככל שביכולתם על מנת להערים קשיים על המשא ומתן – הם מקצינים עמדות, עושים שרירים ומבצעים פעולות טרור לקראת הוועידה.

באופן דומה, בתקשורת הפלסטינית הטילו הכותרות את האחריות לכישלון הצפוי על הצד הישראלי. כך, למשל:

עבאס מודיע למלך סעודיה כי בשל העמדות הישראליות הוא פסימי בנוגע
לסיכויי הצלחת אנאפוליס ("אל-חיאאת אל-ג'דידה", 17 בנובמבר 2007, עמוד ראשון)

כישלון המשא ומתן על המסמך המשותף; הנשיא: ישראל רצתה למקסם
רווחים ואנחנו סירבנו לכך ("אל-קודס", 24 בנובמבר 2007, עמוד ראשון)

במחקרי קשב לאורך השנים נמצא דפוס עריכה חוזר, לפיו התקשורת הישראלית בחרה להבליט את האחריות הפלסטינית לכישלון המגעים המדיניים בין הצדדים, באמצעי עריכה שונים. זאת בעוד הכתבים הישראליים הביאו חומרים שונים, בהם מקורות שונים מטילים את האחריות על כישלון מגעים מדיניים על גורמים שונים על הפלסטינים, על ישראל, על המחשל האמריקני ועל כולם במשולב.

סיקור חדשתי כולל לא רק תיאור של העובדות, אלא גם קביעה של האחריות לאירועים. לעיתים מייחסות הכותרות אחריות לצד אחד, בעוד הדיווחים בטקסטים מספרים סיפור מורכב יותר.

סיקור ההכנות לועידת אנאפוליס, 2007, התאפיין באווירה של פסימיות וציפייה לכישלון הוועידה – הן בתקשורת הישראלית והן בתקשורת הפלסטינית. כלי התקשורת בשני הצדדים הבליטו את אחריות הצד האחר לכישלון.

התקשורת הישראלית הטילה למעשה את האחריות לכישלון הצפוי על הצד הפלסטיני, על ידי הבלטה בכותרות של פעולות פלסטיניות התוקעות מקל בגלגלי הוועידה:

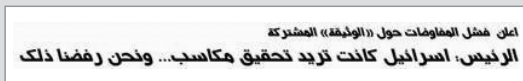

“מעריב”, 20 בנובמבר 2007, כותרת הגיליון

“מעריב”, 20 בנובמבר 2007, כותרת בעמוד 5

באופן דומה, בתקשורת הפלסטינית הטילו הכותרות את האחריות לכישלון הצפוי על הצד הישראלי:

“אל-קודס”, 24 בנובמבר 2007, כותרת בעמוד הראשון: כישלון המשא ומתן על המסמך המשותף; הנשיא: ישראל רצתה למקסם רווחים ואנחנו סירבנו לכך

“אל-חיאת אל-ג'דידה”, 17 בנובמבר 2007, כותרת עמוד ראשון: עבאס מודיע למלך סעודיה כי בשל העמדות הישראליות הוא פסימי בנוגע לסיכויי הצלחת אנאפוליס

ה. מסגור עובדתי

לעיתים רחוקות בלבד, אם בכלל, מדווחות החדשות על עובדות שאינן מוטלות בספק על-ידי מי מהצדדים. ברוב המקרים, המידע הוא בחזקת טענה, תחזית, הנחה, השערה, וכן הלאה. לכן, חשוב מאד כיצד ממסגרים העורכים את המידע במובן העובדתי: האם הם מציגים אותו כעובדה, כהשערה, כשקר, כהטעיה, כטענה, וכן הלאה. המסגור הזה חשוב, מכיוון שהוא קובע עבור הקוראים והצופים האם עליהם להאמין למידע הזה, או לחשוד בו.

דוגמא מעניינת לקריטריון הזה נוגעת לסיקור אירוע הרג 8 בני משפחת ראליה בחוף הים של עזה ב-9 ביוני 2006. חלק גדול מהסיקור בתקשורת הישראלית עסק בשאלת האחריות לאירוע; הצבא הישראלי לא הכיר באחריותו לפיצוץ שגרם להרג, בעוד שגורמים אחרים הפנו אליו אצבע מאשימה. התקשורת הישראלית הבליטה בכותרות עמדות המנקות את צה"ל מהאחריות לפיצוץ, ומסגרה אותן כעובדות שאינן נתונות במחלוקת. הנה כמה דוגמאות:

דוח החקירה: צה"ל לא אשם בהרג המשפחה בחוף עזה ("מעריב", 14 ביוני 2006,
 כותרת בעמוד 3)

"צה"ל לא אשם בפיצוץ בחוף עזה – זוה ודאי" ("ידיעות אחרונות", 14 ביוני 2006,
 כותרת בעמוד 2)

לעיתים, תחת כותרות כאלה, המנקות את הצבא הישראלי מאחריות ואף מטילות את האחריות על הצד הפלסטיני, הופיע בטקסט מידע המערער את מידת המהימנות של ה"עובדות" המובאות בכותרת. כך, למשל, פורסמה בעיתון "מעריב" הכותרת:

**רוב העדויות שנאספו במערכת הביטחון מראות: צה"ל לא גרם לאסון בעזה;
 מתחזקת ההערכה: החמאס אחראי להריגת המשפחה** ("מעריב", 12 ביוני 2006,
 כותרת בעמוד 4)

לעומת זאת, בטקסט הכתבה הסתבר כי: "במערכת הביטחון עדיין קיימים חילוקי דעות, כאשר יש גורמים הסבורים כי למרות הכל 'רוב הסיכויים שהאסון נגרם מפגז של צה"ל'".

דוגמה נוספת לסיקור כזה פורסמה ב"ידיעות אחרונות", ב-13 ביוני 2006. הכותרת קבעה **האסון בעזה: הממצאים בשטח מנקים את ישראל מאחריות; חקירת צה"ל: אין ראיות שפגענו בפלסטינים בחוף**. לעומת זאת בטקסט הכתבה נכתב: "עם זאת מקורות צבאיים בכירים ציינו אמש כי הממצאים שהעלתה ועדת החקירה אינם יכולים לשלול באופן מוחלט את האפשרות שפגז של צה"ל פגע במשפחה הפלסטינית."

בכדי להעמיק ולהבין את משמעות המסגור העובדתי, ניתן גם לראות כיצד מסגרה התקשורת הישראלית את מידת המהימנות של עמדות הסותרות את עמדת הצבא הישראלי. הכותרת הבאה, שפורסמה בעיתון "מעריב" ב-18 ביוני 2006, מדווחת על עמדות כאלה:

יומן חוף עזה; הטענות הפלשתיניות זכו בסוף השבוע לתמיכה בלונדון; שלושה עיתונים בריטיים פרסמו כתבות המטילות ספק בממצאי התחקיר הצה"לי, שהוכיח באופן חד-משמעי כי ישראל אינה אשמה במותם של שבעת בני משפחת ע'אלייה; גורם במשרד החוץ: "לעיתונאים הזרים יש נטייה להאמין מראש לפלשתינים"

לאורך כל סיקור האירוע עמדות הצבא הישראלי מוסגרו בכותרות כוודאיות, כעובדות שאין לערער עליהן. גם כאן מדגישה הכותרת כי "התחקיר הצה"לי הוכיח באופן חד משמעי כי ישראל אינה אשמה". אם עורך העיתון מייחס מידה כזו של עובדתיות לעמדת צה"ל, כמעט ברור כי באותה כותרת, העמדות הפלסטיניות ממוסגרות כ"טענות", שאי אפשר להתייחס אליהן ברצינות. שוב, צריך לזכור שעורך העיתון הוא שניסח כותרת זו, ובכך קבע עבור הקורא את מידת העובדתיות המיוחסת לעמדות הצדדים השונים.

השוואה בין סיקור אותו אירוע בתקשורת הישראלית ובתקשורת הפלסטינית מראה כיצד מידע שהוא בחזקת הנחה או השערה ממוסגר כעובדה מוגמרת.

ב-4 בפברואר 2008 בוצע פיגוע התאבדות במרכז המסחרי בדימונה. אישה אחת נהרגה ועשרות נפצעו. אחד המפגעים נהרג בפיצוץ, ואילו השני נותר בחיים. כוחות הביטחון הישראליים זיהו את חגורת הנפץ על גוף המפגע הפצוע, וכשזה הזיז את ידו – הם ירו בו למוות. התקשורת הישראלית והפלסטינית הציגו גרסאות שונות לאירוע: על פי התקשורת הישראלית, המפגע הזיז את ידו על מנת להפעיל את חגורת הנפץ, ולכן נורה. על פי התקשורת הפלסטינית, המפגע הזיז את ידו על מנת לבקש עזרה, ונורה ללא סיבה. בשני המקרים, הגרסאות הוצגו כעובדה מוחלטת שאין עליה עוררין.

כך הוצג האירוע בכתבה ששודרה במהדורת החדשות של ערוץ 10 הישראלי:

כתבת: אלו הרגעים הראשונים אחרי הפיצוץ. מי ששרוע כאן הוא המחבל השני שטרם התפוצץ. על גופו, מתחת לבגדים, מוסתר מטען חי רב עוצמה, וכולם משוכנעים שהוא עוד אחד מפצועי הפיגוע. המחבל מראה סימני חיים, ואנשים מבקשים מאיש מד"א לטפל בו. לפרמדיקים, ואפילו לשוטרים, אין מושג שהם מרחק נגיעה ממחבל נוסף. האנשים שניגשים אליו מטפלים למעשה בפצצה חיה. עכשיו מתברר, שמעבר לכביש נמצאים עוד עשרות בני אדם – כולם בסכנת חיים – אם המחבל הפצוע רק יצליח ללחוץ על המתג. האנשים לא מסכימים להתרחק, ואז בזמן שהפרמדיקים מטפלים במחבל הפצוע, הם מגלים על גופו את חגורת הנפץ. תוך שניות כולם נמלטו מקרבת המחבל, אבל לא יצאו מכלל סכנה. אפילו מרחוק כוחות הביטחון מצליחים להבחין שהמחבל שולח את ידו לעבר מתג ההפעלה ומנסה לפוצץ את המטען. במשך דקות ארוכות מניע המחבל את ידיו ומנסה לפוצץ את המטען, אבל המשטרה לא מצליחה להרחיק את האנשים ואפילו לא מנסה לנטרל את המחבל. עד שמגיע לזירה קצין המשטרה קובי מור. החבלן והוא יורים לעבר המחבל ומתפללים שלא לפגוע במטען.

החבלן וקצין המשטרה ממתנים עוד מספר דקות, מקווים שהמחבל יאבד הכרה ושהם לא יצטרכו להסתכן בירי נוסף לעברו. אבל אז, למרות שהוא נפצע בפיצוץ ונורה לפחות פעמיים, המחבל מנסה שוב באמצעות יד שמאל ללחוץ על מתג ההפעלה של חגורת הנפץ. [...]

בפיגוע הזה בלב דיומונה נפצעו 47 בני אדם, אחד אנוש, אחד ביוני והשאר קל. אבל המספרים האלו היו עלולים להיות רק ההתחלה אם ברגע האחרון לא היו נשמעות חמש יריות ואנחת רווחה גדולה.

וכך סיפר קובי מור, קצין המשטרה שירה במפגע, במהדורת החדשות של ערוץ 1 הישראלי:

קובי מור: הוא הוריד את היד, אבל היד זה כל הזמן – הייתי בטוח שהוא מפרסם או משהו. אחרי שתי דקות הוא הרים שוב את היד, ממש לחגורה [חגורת נפץ], והתנועה היתה ברורה של להפעיל, ממש תנועה לכיוון החגורה, לכיוון החלק העליון של החגורה. ירדתי לכריעה ויריתי ארבעה כדורים לתוך הראש שלו.

כתבת: הפכת לגיבור היום, הצלת פה לא מעט אנשים

קובי מור: אני לא חושב על זה במונחים האלה, אנחנו פה עושים את העבודה שלנו

בתקשורת הפלסטינית הוצג האירוע באופן שונה מאד. כותרת בעיתון "אל-חיאת אל-ג'דידה" קראה: **הטלוויזיה הישראלית שידרה תמונות של מאבטח ישראלי בדימונה מוציא להורג פצוע הקורא לעזרה**. הדיווח כולו נלקח מסוכנות הידיעות "מען", ופורסם מבלי לשנות את הכותרות. כותרת זו תארה את הריגת המפגע כ"הוצאה להורג", תוך התייחסות אליו כאל פצוע הקורא לעזרה – ומבלי לציין כי הוא היה אחד המפגעים שביצעו את הפיגוע.

אם כן, הכותרת בעיתון הפלסטיני הציגה סיפור ברור – הסותר את זה שהוצג בתקשורת הישראלית. יתר על כן, למרות שכתורת זו נוסחה כעובדה שאין עליה עוררין, עיון בטקסט הכתבה – שהוא הבסיס לניסוח כותרת זו ממש – מגלה כי הוא מלא באי-בהירויות, המעלות שאלות בנוגע לעובדות המוצגות בכותרת. בין השאר, מוזכרת בדיווח גם הגרסה הישראלית לסיפור. כך נכתב:

ערוץ 2 הישראלי שידר תמונות של ישראלי, לבוש כאזרח, יורה באקדחו לעבר פצוע הזועק לעזרה ומרים את ידיו בקריאה לעזרה רפואית. ערוץ 10 הישראלי טען, לעומת זאת, כי "הפלסטיני המשיך לנסות לפוצץ את חגורת הנפץ שלו מה שחייב את הריגתו"

הכותרת סיפרה על "פצוע זועק לעזרה" ובטקסט תחתיה נכתב כי הוא הרים את ידו. כבר כאן עולה השאלה: האם האיש זעק לעזרה או שמא ניסה להפעיל את חגורת הנפץ שלו כאשר נורה? גם זהות היורה אינה ברורה מהדיווח: בעוד שהכותרת סיפרה כי "מאבטח ישראלי ירה בפצוע הזועק לעזרה", טקסט הכתבה מביא פרטים שונים שאינם עונים באופן ברור על השאלה. בתחילה נכתב כי היורה היה לבוש בגדים אזרחיים (כלומר, לא היה מדובר במאבטח שחובתו להגן על מקום עבודתו). לאחר מכן נכתב כי מאבטח ישראלי בשם קובי ירה בפצוע והשאיר אותו מדמם; לאחר מכן נכתב כי שוטר ישראלי אחר הרחיק את העוברים והשבים מהמקום, ובסוף הכתבה הוזכר כי שוטרים אחרים ירו בפצוע. מי, אם כן, ירה? אזרח ישראלי? מאבטח ישראלי בשם קובי? או שמא שוטרים אחרים?

העיתון "אל-חיאת אל-ג'דידה" בחר שלא לבדוק לעומק את הסתירות ואי-הבהירויות העולות מהדיווח של "מען" – ופרסם אותו כלשונו. חשוב מכך, כל זה לא נמנע מהעיתון להציג בכותרת עובדה ברורה: מאבטח ישראלי הוציא להורג פצוע פלסטיני בזמן שקרא לעזרה.

השוואה זו מראה כי גם במקרה של מחלוקת עובדתית, עורכי העיתונים מנסחים כותרות חד משמעיות, המציגות גרסה מסוימת כעובדה מוגמרת. במקרים כאלה, צרכן התקשורת אינו מקבל מידע על המחלוקת.

לעתים רחוקות בלבד, אם בכלל, מדווחות החדשות על עובדות שאינן מוטלות בספק על-ידי מי מהצדדים. לכן, חשוב מאד כיצד ממסגרים העורכים את המידע במובן העובדתי.

אירוע הרג 8 בני משפחת ראליה בחוף הים של עזה, 9 ביוני 2006. חלק גדול מהסיקור בתקשורת הישראלית עסק בשאלת האחריות לאירוע; התקשורת הישראלית הבליטה בכותרות עמדות המנוקות את הצבא הישראלי מהאחריות לפיצוץ, ומסגרה אותן כעובדות שאינן נתונות במחלוקת.

"צה"ל לא אשם בפיצוץ בחוף עזה – וזה ודאי"

"דיעות אחרונות", 14 ביוני 2006, כותרת בעמוד 2

דוח התקדה: צה"ל לא אשם בהרג המשפחה בחוף עזה

"מעריב", 14 ביוני 2006, כותרת בעמוד 3

לעיתים, תחת כותרות המנקות את צה"ל מאחריות ואף מטילות את האחריות על הצד הפלסטיני, הופיע בטקסט מידע המערער את מידת המהימנות של ה"עובדות" המובאות בכותרת.

"מעריב", 12 ביוני 2006. כותרת הגג מבליטה כי "רוב העדויות [...] מראות: צה"ל לא גרם לאסון". גם הכותרת הראשית מבליטה מידע המנקה את צה"ל מאחריות. בעומק הכתבה מובא מידע שונה.

במערכת הביטחון עדיין קיימים חילוקי דעות, כאשר יש גורמים הסבורים כי למרות הכל "רוב הסיכויים שהאסון נגרם מפגז של צה"ל".

"מעריב", 18 ביוני 2006. הכותרת מדגישה כי "התחקיר הצה"לי הוכיח באופן חד משמעי כי ישראל אינה אשמה". אם עורך העיתון מייחס מידה כזו של עובדתיות לעמדת צה"ל, כמעט ברור כי באותה כותרת, העמדות הפלסטיניות ממוסגרות כ"טענות", שאין להתייחס אליהן ברצינות.

1. סמינטיקה ויזואלית

עבודת העריכה אינה כוללת רק את המרכיב המילולי. היא כוללת גם בחירה של תמונות, צבעים ומבנה גרפי – וגם אלה משפיעים באופן מכריע על הקוראים. גם את אלה חשוב להבין.

דוגמה הממחישה את משמעות המרכיבים הויזואליים למסגור המסר החדשותי ניתן לראות בסיקור היומיים הראשונים למבצע "עופרת יצוקה", בסוף דצמבר 2008. בימים אלה נפצעו ונהרגו מאות פלסטינים, ביניהם אזרחים רבים, כתוצאה מהפצצות חיל האוויר הישראלי.

אם נסתכל על הסיקור בעיתון "ידיעות אחרונות" הישראלי ב-28 בדצמבר 2008, נוכל לראות כי התמונות אותן בחר העורך להצמיד לכתבות מראות את תוצאות ההפצה באופן שאינו מתייחס לממדי ההרג והפגיעה באזרחים. תמונה גדולה בכפולת העמודים 10-11 מראה את ההרס שלאחר הפיצוץ. התמונה, במבט מרחוק, אינה מראה את הפגיעה באזרחים הפלסטיניים. הכותרת **חמאס נרדם – וחטף**, שעוצבה באותיות ענק מעל התמונה, מפארת את העוצמה הישראלית. עיצוב העמוד כולו מעביר מסר של תחושה של גאווה בפעולה המוצלחת והצדקתה.

בתקשורת הפלסטינית, העורכים בחרו להצמיד לכתבות תמונות אחרות, המתמקדות בפי אחר של אותה מציאות: התמונות הראו את ממדי הפגיעה של התקפות צה"ל באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית. כך, למשל, בעמוד 8 של העיתון הפלסטיני "אל-קודס" פורסמה תמונה של אותה הפצה – אך מוקד התמונה, כמו גם של הכותרת המלווה אותה, הוא האזרחים ההרוגים ומספרם הגבוה.

גם יום למחרת, ה-29 בדצמבר, בחירת התמונות בעיתון הישראלי "ידיעות אחרונות" עוזרת למסגר את המסר באופן המתעלם מהפגיעה באזרחים הפלסטיניים. התמונות, בזום רחוק, אינן מראות הרוגים או פצועים, ולמעשה הן "נקיות" מבני אדם. שוב, הצמדת תמונות אלה לכותרות כמו **המנהרות הושמדו** או **מכתש עזה** משדרות תחושה של גאווה בפעולה המוצלחת והצדקתה. בשונה מכך, העמוד הראשי של העיתון הפלסטיני "אל-חיאית אל-ג'דידה" מתאר באותו היום מציאות אחרת לחלוטין. התמונות אותן בחר עורך העיתון לפרסם בעמוד השער בוחרות להתמקד שוב בפגיעה באזרחים הפלסטינים.

הסתכלות השוואתית זו ממחישה כיצד המרכיבים הויזואליים משפיעים מהותית על האופן בו יכולים הקוראים לתפוס את המציאות המתוארת. גם כאן יש לזכור כי מדובר בהחלטות של העורך, הבוחר להבליט מרכיב מסוים של המציאות על חשבון אחר.

28 בדצמבר 2008, סיקור היום הראשון לחגימה בעזה. עורכי עיתונים בתקשורת הישראלית והפלסטינית בחרו במרכיבים ויזואליים המתמקדים בהיבטים שונים של אותה מציאות.

“דיעות אחרונות”,
 עמודים 10-11, הכותרת
חמאס נרדם – וחטף לוותה
 בתמונה גדולה המראה
 את תוצאות הפצצת חיל
 האוויר הישראלי. התמונה,
 במבט מרחוק, אינה מראה
 את הפגיעה באזרחים
 הפלסטיניים.

“אל-קודס”, עמוד 8,
 הכותרת תמונות קשות
 מהטבח ברצועת עזה לוותה
 בתמונות המראות את ממדי
 פגיעת ההפצצה של חיל
 האוויר הישראלי באזרחים
 פלסטיניים.

29 בדצמבר 2008. שוב, הבחירות במרכיבים היוזואליים שעשו עורכי העיתונים הפלסטיניים והישראליים מתארות היבטים שונים של אותה מציאות.

עורך "ידיעות אחרונות" הישראלי בחר בתמונות בזום רחוק, שאינן מראות הרוגים או פצועים. הצמדת תמונות אלה לכתורות כמו **המנהרות הושמדו** או **מכתש עזה** משדרות תחושה של גאווה בפעולה המוצלחת והצדקה.

איכה לא ילמדו חזר. אילו נוסדה ושורחים מעלים כרגיל. אילו זמעים מושבחים. איך נקברים מינו על חיים. איזו חמיכה אפשר לקבל מחברת מרופות שהתנדבו לסייע. מה המשמעות של הפעלת המשק לשעת חירום. עלי. ובמחוק.

עורך העיתון "אל-חיאת אל-ג'דידה" בחר לפרסם בעמוד השער תמונות המתקדות בפגיעה באזרחים הפלסטיניים. כותרת הגיליון אמרה: **הטבח נמשך; מעל 300 שהידים הרוגים ו-1000 פצועים**

סיכום

אלה הם הקריטריונים המרכזיים לקריאה ביקורתית של החדשות – קריאה המתמקדת בפערים שבין עבודת הכתבים לעבודת העורכים. ראוי לציין, עם זאת, כי הכרת הקריטריונים עצמם היא רק השלב הראשון בתהליך.

הקריאה הביקורתית אינה מסתכמת באיתור דוגמאות בודדות ונטולות הקשר של מקרים שבהם עבודת העורכים אינה משקפת את החומרים ששלחו הכתבים. בסופו של דבר, השאלה המהותית תהיה זו: האם ההטיות בעבודת העריכה מסודרות על-פי דפוסים כלליים יותר?

לדוגמא: האם, כאשר הכתבים שולחים חומר המצביע על חילוקי דעות בשאלת האחריות (קריטריון ד'), הכותרות מכריזות באופן שיטתי על אחריות של צד אחד? האם, כאשר הכתבים שולחים חומר המצביע על חילוקי דעות בשאלת העובדות (קריטריון ה'), הכותרות בוחרות לאמץ באופן שיטתי גרסה אחת ולהציג אותה כעובדה, על חשבון האחרות שמוצגות כשקרים?

בחינה מדוקדקת של דפוס העריכה באמצעי התקשורת הישראליים והפלסטיניים, כפי שהיא באה לידי ביטוי במחקרי "מפתאח" ו"קשב", ובספריו של ד"ר דניאל דור, מעלה כי דפוסים שיטתיים כאלה אכן קיימים. הם משחקים תפקיד מפתח בהשפעה על דעת הקהל הישראלית והפלסטינית בכל הנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני. תרגול הקריטריונים הללו עשוי לסייע לקורא לפענח את הדפוסים האלה ולנטרל את השפעתם.

אודות קשב

קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל, הוקם לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, על ידי קבוצה של אישי ציבור במטרה להגן ולקדם את ערכי הדמוקרטיה בישראל. מאז ראשית 2005 מנהל קשב פרויקט מעקב תקשורת ארוך טווח, בשיתוף עם ארגון מפתאח הפלסטיני. מטרתו להביא לשינוי דפוסי השיח והסיקור התקשורת בישראל ובתחומי הרשות הפלסטינית.

העמותה אינה קשורה לגוף מפלגתי כלשהו ומבססת את פעילותה על תרומות בלבד. תרומות לעמותת קשב: ח-ן 405-750328, הבנק הבינלאומי הראשון, סניף 012, ירושלים, או לת.ד. 8005, ירושלים 91080.

עמותת קשב מבקשת להודות לכל מי שלקחו חלק בפרויקט מעקב תקשורת לאורך חמש השנים האחרונות:

ענת סרגוסי	דויד גרוסמן
פרופ. דב שנער	דני רובינשטיין
ד"ר מרי תותרי	יזהר באר
ד"ר צביה ולדן	ד"ר דניאל דור
שירי אירם	ד"ר תמר אשורי
עופר ולודבסקי	מנואלה דבירי
ד"ר איתן שיפמן	פרופ. גליה גולן
מיכל הראל-מזרחי	ד"ר עו"ד יובל קרניאל
כרמי לקר	ד"ר הגר להב
נעמי מנדל-לוי	פרופ. רם לוי
צביקה רוטברט	ד"ר עאדל מנאע
אוהד שטדלר	ד"ר לאה מנדלזיס
שמרי צמרת	חגית עופרן
	פרופ. פרנסס רדאי

פרסומי קשב

- "שוויים בין שוויים? – מערך הוראה לקריאה ביקורתית בנושא דימוי מיעוטים בתקשורת, מקרה מבחן: סיקור קהילת יוצאי אתיופיה בישראל", ספטמבר 2009.
- "מדינת ישראל נגד 'שוברים שתיקה': הסיקור התקשורתי של דו"ח הארגון על התנהלות צה"ל במבצע 'עופרת יצוקה'", אוגוסט 2009.
- "כל הכבוד לצה"ל? מדד האמינות של תחקירי הצבא בנוגע להרג אזרחים בעזה", אפריל 2009.
- "'כולנו יודעים: חיילים ישראלים לא הורגים בכונה' – תרומתו של השיח התקשורתי לאי-הידיעה", מרץ 2009.
- "'בית ספר או עמדת ירי?' – כך סיקרה התקשורת הישראלית עוד מקרה של הרג אזרחים", ינואר 2009.
- "'הושמדה משאית גראד בדרכה למקום מסתור' – השאלות שלא נשאלו", ינואר 2009.
- "'מה יקרה קודם, הפוגה הומניטארית או מהלך קרקעי?' – סיקור האופציות המדיניות להפסקת הלחימה בעזה", ינואר 2009.
- "'פגענו בול': סיקור היומיים הראשונים למבצע 'עופרת יצוקה' בעיתונות הישראלית המודפסת", דצמבר 2008.
- "'מבולבלים: כך מסמסנו את אנאפוליס' – התקשורת הישראלית ותהליך השלום", אוגוסט 2008.
- "'שאלו לשלומה – ירושלים והתקשורת הישראלית", יוני 2008.
- "'ואת מפת הדרכים כבר הזכרנו? – התקשורת הישראלית וחיידוש הבנייה מעבר לקו הירוק", מרץ 2008.
- "'הספין של מי החשיך את עזה", פברואר 2008.
- "'אם עבריינה, ורק אם עבריינה – מבט מגדרי על סיקור מלחמת לבנון", דצמבר 2007.
- "'מלחמה עד הרגע האחרון – התקשורת הישראלית במלחמת לבנון השנייה", יולי 2007.
- "'כשהתותחים רועמים – מחוף עזה לבית-חאנון: הסיקור התקשורתי של הרג אזרחים פלסטיניים ברצועת עזה", מאי 2007.
- "'מדד הפחד של 'מעריב'", מרץ 2007.
- "'את מי מעניין מותו של עוד אזרח פלסטיני?", מרץ 2007.
- "'הקשר בין 'שוד הקרקעות הגדול' לבין נאומו 'הפייסני' של ראש הממשלה", נובמבר 2006.
- "'רגע של גאווה לאומית' – הסיקור התקשורתי של ההשתלטות על כלא יריחו" אפריל 2006.
- "'מכירת חיסול' – סיקור הריגת פלסטינים בידי כוחות הביטחון בתקשורת הישראלית", מרץ 2006.
- "'מנותקים – כך סיקרו אמצעי התקשורת בישראל את ההתנתקות", ינואר 2006.
- "'מי מדווח לנו כשהפלסטינים מגנים פיגוע? – סיקור הגיבוים הפלסטיניים לאחר הפיגוע בנתניה", דצמבר 2005.
- "'שקט, מתנתקים! – סיקור הפסקת האש המתוחה בין ישראל והרשות הפלסטינית בעקבות הבנות שארם א-שיח", אוגוסט 2005.
- "'המציאות המדומה של ערוץ 2 – סיקור האירועים בבית שרבתאי בחברון", אפריל 2005.
- "'חיי כלב – דמו של מי שווה יותר, אזרח פלסטיני או כלב יהודי?", מרץ 2005.
- "'מחוות ישראליות' – כיצד סוקרו צעדי ישראל?", פברואר 2005.
- "'בוש: רצף טרוריאלי למדינה הפלסטינית", פברואר 2005.
- "'סוגיית שחרור אסירים פלסטיניים בעיתונות הישראלית הכתובה", פברואר 2005.
- "'בנפול אייבך – סיקור מותו של ערפאת בתקשורת הישראלית", ינואר 2005.

אודות מפתאח

מפתאח – היוזמה הפלסטינית לקידום דיאלוג עולמי ודמוקרטיה, הוא ארגון לא ממשלתי הפועל לקידום ערכי הדמוקרטיה והממשל התקין בחברה הפלסטינית. בנוסף, הוא שם לו למטרה לעורר את דעת הקהל המקומית והעולמית כמו גם גורמים ממשלתיים, על מנת שיפעלו לקידום המטרות הפלסטיניות.

לשם הגשמת ערכים אלו פועל הארגון להעמקת דיאלוג, עידוד זרימה חופשית של מידע ורעיונות, ולקידום פיתוחה של רשת קשרים בינלאומית ומקומית בין העוסקים במלאכה.

עמותת מפתאח מבקשת להודות לכל מי שלקחו חלק בפרויקט מעקב תקשורת לאורך חמש השנים האחרונות:

ד"ר חנאן עשראווי	רוהאם נימרי
ד"ר לילי פידי	מנסור טהבוב
ח'ליל שאהין	מוחמד עבד רבו
מוסא קוס	מוחמד יאג'י
עטא קאימרי	אלא' קראג'ה
עמאד אל-אספר	סאיד קרזון
ביסאן אבו רוקטי	בילאל לאדאדווה
ראמי בטחיש	מאי מוסטאפא
ג'ומאן קוניס	עביר אסמעיל
נאהד אבו טעימה	דיאנה אל-זיר
ווליד בטראווי	ראוואן חמד
הישאם עבדללה	נאהד אבו-סנינה

פרטומי מפתאח

- סיקור נאומו של ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו באוניברסיטת בר-אילן, 15 ביולי 2009.
- הסיקור התקשורתי של היום הראשון של המבצע הצבאי בעזה – בין "עופרת יצוקה" ל"כתם שמן"⁸.
- סיקור ועידת אנאפוליס בתקשורת הפלסטינית המרכזית, 1 בספטמבר 2008.
- הסיקור התקשורתי של הבחירות המקומיות בירושלים, 26 בנובמבר 2008.
- סקר העיתונאים השני, 16 באוקטובר 2008.
- מי ומי בישראל: מדריך קשר לעיתונאי הפלסטיני, יוני 2008.
- פיגוע הדחפור בירושלים – מקרה של סיקור תקשורתי מאוזן, 30 באוגוסט 2008.
- סיקור ועידת ההשקעות הפלסטינית, 1 באוגוסט 2008.
- הסיקור התקשורתי של ביקורו הראשון של הנשיא בוש באזור, 12 במאי 2008.
- הפיגוע בדימונה – הסיקור התקשורתי בשלושת העיתונים המרכזיים ובערוץ הלווין הפלסטיני, 13 במאי 2008.
- השוואה בין ערוץ הטלוויזיה של רשות השידור הפלסטינית לבין ערוץ הלוין "אל-אקצה" בעקבות ההשתלטות הצבאית של חמאס על רצועת עזה, 1 במאי 2008.
- הסכם מכה וממשלת האחדות הפלסטינית, 3 בדצמבר 2007.
- סיקור האירועים לציון מלחמת 1967 בשלושת העיתונים המרכזיים ובערוץ הטלוויזיה של רשות השידור הפלסטינית ב-7-5 ליוני 2007, 12 בנובמבר 2007.
- קריקטורות בסיקור התקשורתי של הסכם מכה וממשלת האחדות הפלסטינית, 8 באוגוסט 2007.
- הסיקור התקשורתי של פיגוע ההתאבדות באילת בתקשורת הפלסטינית המרכזית, 31 במאי 2007.
- סקר העיתונאים הראשון – אפריל 2007, 29 במאי, 2007.
- ממשלת האחדות הפלסטינית והסיכויים לשלום, 27 במרץ 2007.
- "יום ראשון הארוך" – סיקור ההתנגשויות האלימות בין פת"ח לחמאס בתחילת אוקטובר 2006 בעיתונות הכתובה הפלסטינית, 15 בינואר 2007.
- הסכסוך הישראלי-פלסטיני בסיקור התקשורתי של הבחירות לכנסת ה-17, 1 באוגוסט 2006.
- הסיקור התקשורתי של מחלתו של שרון והיעלמותו מן המפה הפוליטית, 17 ביוני 2006.
- הסכסוך הישראלי-פלסטיני בסיקור התקשורתי של הבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית, 9 במאי 2006.
- השיח התקשורתי הפלסטיני: אבחון והערכה – תוכנית ההתנתקות החד-צדדית, 21 בנובמבר 2005.
- השיח התקשורתי הפלסטיני: סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני, דו"ח מס' 2, 1 באוגוסט 2005.
- השיח התקשורתי הפלסטיני: סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני, 7 במרץ, 2005.
- הסיקור התקשורתי של הבחירות לנשיאות הפלסטינית ב-2005, פברואר 2005.